

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Katedra Politologie

Hybridní režim v Brazílii

Bakalářská práce

Autor: Karolína Dvořáková

Studijní program: B6701 Politologie

Studijní obor: Politologie

Forma studia: prezenční

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Lenka Špičánová, Ph.D.

Hradec Králové, 2016

Zadání bakalářské práce

Autor:	Karolína Dvořáková
Studium:	F12532
Studijní program:	B6701 Politologie
Studijní obor:	Politologie
Název bakalářské práce:	Analýza hybridního režimu v Brazílii
Název bakalářské práce AJ:	Analysis of hybrid regime in Brazil

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Teorie hybridních režimů se dostává do popředí výzkumu především po pádu komunismu a následnou transformací nedemokratických politických systémů jak evropských, asijských tak i latinskoamerických zemí. Tato bakalářská práce se bude v teoretické části věnovat klasifikaci hybridních režimů, režimů napůl cesty mezi demokratickou a nedemokratickou formou vlády. Jako případová studie zde bude uvedena Brazílie, která se dnes dle indexu demokracie řadí již mezi demokratické státy s mírnými nedostatky. Nicméně na začátku politické transformace zde můžeme najít prvky hybridního režimu. Tato práce si klade za cíl analyzovat politický systém Brazílie v době, kdy většina autorů hovoří o výše uvedeném hybridním nebo také defektním demokratickém politickém systému. I přes snahu Brazílie nastoupit na cestu demokracie zde některé problémy v naplňování demokracie přetrvávají. Proto je důležité se tomuto tématu věnovat, kvůli pochopení souvislosti s nynějším politickým systémem. Práce se zaměří na analýzu brazilského politického systému v období 90. let 20. století, ve kterém se bude snažit najít prvky hybridního režimu vymezené v teoretické části. Analýza také zahrne posun od hybridního režimu k současnému.

Benjamin Smith .2005. "Life of the Party: The Origins of Regime Breakdown and Persistence under Single-Party Rule." *World Politics*, 57, pp 421-451
Bruno P. W. Reis .2014."Da democracia participativa a pluralidade da representação: breves notas sobre a odisseia do PT na política e na ciência política brasileira." *Revista Sociedade e Estado* . Vol. 29, Nú. 1, pp. 113-127.
Diego Mota Vieira, Leonor Moreira Câmara.2013." Entre o ocaso do Império e a afirmação da República no Brasil: mudança institucional gradual e transformativa." *Rev. Adm. Pública Rio de Janeiro* 48. pp. 531-550.
Diamond, L. 1997." Is the third Democratization Over? An Empirical Assesment." Working paper. Universtity of Notre Dame.
Jason Brownlee .2009 ."Portents of Pluralism: How Hybrid Regimes Affect Democratic Transitions." *American Journal of Political Science*,Vol.53,No.3, pp. 515-532.
Leonardo Morlino .2009. "Are there hybrid regimes? Or are they just an optical illusion?." *European Political Science Review*, 1, pp 273-296.
Mauro Bolvnovsky .2011." A formação política do Brasil segundo Furtado." *Revista de Economía Política*, vol. 34, n° 2 , pp. 198-211.
Pedro O.S.Vazde Melo." How Many Political Parties Should Brazil Have? A Data-Driven Method to Assess and Reduce Fragmentation in Multi-Party Political Systems." *PLOS ONE*. Pp. 1-24.
Raoni Rajao and Yola Georgiadou. 2014." Blame Games in the Amazon: Environmental Crises and the Emergence of a Transparency Regime in Brazil." *Global Environmental Politics*. Pp 97-115.
Steven Levitsky,Lucan A. Way.2007. *Competitive Authoritarianism: Hybrid Regimes after the Cold War* Frances Hagopian - *Traditional Politics and Regime Change in Brazil* . Cambridge University Press.
Tulia G. Falleti . 2011."Varieties of Authoritarianism: The Organization of the Military State and its Effects on Federalism in Argentina and Brazil." *Springer Science+Business Media*. Pp. 137-161.

Garantující pracoviště: **Katedra politologie,
Filozofická fakulta**

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Lenka Špičánová, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 1.9.2015

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucí bakalářské práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 28.6.2016

Podpis

Anotace

Dvořáková, Karolína. 2016. Hybridní režim v Brazílii. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové. Bakalářská práce.

Tato práce se bude zabývat brazilským politickým systémem. Hlavním analyzovaným obdobím budou 90. léta 20. století, dále pro doplnění souvislosti bude v této práci uvedena stručná analýza vojenského režimu, který ovlivnil následující hybridní režim. Na závěr bude práce stručně doplněna o shrnutí změn v politickém systému Brazílie v nedávné minulosti.

Cílem práce je popsat rysy hybridního režimu na případu jedné z největších latinskoamerických zemí. Hybridní režim, nacházející se mezi demokratickým a autoritářským režimem, kombinuje demokratické a nedemokratické principy fungování státu. Jako doplňující téma, jsou v práci uvedeny změny v Brazílii po roce 1994.

V teoretické rovině je práce založena na konceptu delegativní demokracie od Guillerma O'Donnella a teorii neliberální demokracie Fareeda Zakarii. Jako doplňující koncept je v práci také uvedena pseudodemokracie Larryho Diamonda. Hlavními metodami použitými v této práci jsou kvalitativní analýza a případová studie hybridního režimu v Brazílii.

Klíčová slova: Brazílie, hybridní režim, delegativní demokracie, brazilský politický systém

Annotation

Dvořáková, Karolína. 2016. Hybrid regime in Brazil. Hradec Králové: Faculty of Philosophy, University of Hradec Králové, Bachelor Degree Thesis.

This work will address the Brazilian political system. The primary analysis period will be 90 years of the 20th century, further adding to the context of this work contains a brief analysis of the military regime, which influenced subsequent hybrid mode. At the conclusion of the work will be complemented by a brief summary of the changes in the political system of Brazil in the recent past.

The aim is to describe the features of a hybrid regime on the case of one of the largest Latin American countries. Hybrid régime is located between democratic and authoritarian mode, combines democratic and undemocratic principles for the functioning of the state. As an additional topic, the work will assess the changes in Brazil after 1994.

The theoretical work is based on the concept of delegative democracy by Guillermo O'Donnell and the theory of illiberal democracy by Fareed Zakaria. As a complementary concept is at work also indicates pseudo-democracy by Larry Diamond. The main methods used in this work is the qualitative analysis and a case study of a hybrid regime in Brazil.

Keywords: Brazil, hybrid regime, delegative democracy, the Brazilian political system

Obsah

Úvod	1
1 Teorie hybridních režimů.....	6
1.1 Počátek teorie hybridních režimů	6
1.2 Delegativní demokracie Guillerma O'Donnella	9
1.3 Neliberální demokracie Fareeda Zakarii	12
1.4 Pseudodemokracie Larryho Diamonda	14
1.5 Shrnutí základních rysů hybridního režimu	15
2 Vojenský režim v Brazílii	17
2.1 Události po roce 1979	20
3 Brazílie v letech 1985-1994	23
3.1 Stranický systém Brazílie v období 90. let.....	27
3.2 Základní rysy brazilského hybridního režimu	29
4. Brazílie po roce 1994.....	35
4.1 Změny v politickém systému země.....	37
Závěr.....	40
Seznam pramenů a literatury	43
Prameny	43
Internetové zdroje.....	43
Literatura	43

Úvod

Tato práce se bude soustředit na Brazílii v období 90. let, tedy na dobu po přechodu od vojenské diktatury k hybridnímu režimu. Práci je přesněji možné vymezit roky 1965-1985, 1985-1994, 1995-současnost. Tato práce se zaměří na otázku: Jaké rysy hybridního režimu se objevovaly v 90. letech v Brazílii? Jak historická zkušenost s vojenským režimem ovlivnila budoucí politický systém? A také se nabízí otázka, jak se změnilo politické uspořádání Brazílie v období po roce 1994 do současnosti. Tudíž se zaměříme ne na historický popis, ale na analýzu jednotlivých časových období z hlediska politického systému ve snaze zodpovědět výše uvedené otázky. Mezi nejdůležitější část práce patří analýza brazilského hybridního politického systému v 90. letech. Cílem tedy bude zodpovědět výše uvedené otázky, které se týkají hybridního režimu v Brazílii. Tato práce bude využívat kvalitativní výzkum pro zodpovězení cílů. Bude zde použita textová a konceptuální analýza. Tyto druhy analýz slouží k zaznamenání určitých znaků. V případě této práce znaků hybridního režimu. Teorie hybridních režimů se dostává do popředí výzkumu především po pádu komunismu a následnou transformací nedemokratických politických systémů jak evropských, asijských, tak i latinskoamerických zemí. Brazílie tak jako ostatní latinskoamerické státy prošla tranzicí. Vojenskou diktaturu, která přinesla Brazílii i pozitivní důsledky, jako například růst zahraničního investičního kapitálu a zlepšení pracovních podmínek zaměstnanců (Němec 2010 : 97), nahradil režim, který by se dal klasifikovat jako hybridní. I přes některé úspěchy dosažené v ekonomice země se v 80. letech objevuje dluhová krize přispívající k destabilizaci měnového a finančního sektoru. K nastolení nového režimu došlo ale až v roce 1985 po nekrvavém převratu. Uvolňování tohoto režimu probíhalo postupně, tvrdí zastánci režimu byli vystřídáni umírněným proudem už v polovině 70. let. K ústupkům docházelo i nadále po následující 80. léta, ale i tak byl první civilní prezident zvolen Kongresem právě až v roce 1985. (Němec 2010: 98).

I když původním cílem brazilských elit bylo demokratické uspořádání, některé nedemokratické prvky v brazilském systému přetrvaly. Tato práce se pokusí analyzovat všechny tři složky moci spolu se stranickým systémem v 90.

letech a na základě vybrané teorie definovat prvky hybridního režimu na příkladu Brazílie. Práce také zahrne posun od hybridního režimu k současnému, který je dnes definován dle indexu demokracie (POLITY IV hodnota 8 z 10 (2015)) jako demokratický i přes mírné nedostatky, které jsou dědictvím z brazilské minulosti. Právě v pochopení souvislostí s minulým režimem a současným spočívá přínos této práce. V nedávné minulosti byla Brazílie pokládána za světového hybatele ekonomiky a očekával se její velký vzestup, ale tak jako v 80. letech i dnes ekonomové vidí situaci spíše negativně a bojí se možného opakování událostí z 80. let. Tento posun od hybridní demokracie k současnému politickému systému bude v práci zahrnut. Avšak plně obsáhnout brazilskou tranzici by mohl být námět pro další analýzu. Tato práce se primárně zaměří na 90. léta 20. století.

Teorie hybridních režimů se dostává do popředí 90. let již zmiňovaného 20. století. Ale i před tímto stoletím se vědci zabývali otázkou, jak klasifikovat jednotlivé politické systémy. I přes nejednotnost při shodě na základních otázkách, jako je definice demokracie, či dalších základních pojmů, můžeme hovořit o rozdělení režimů na demokratické a nedemokratické. Důvodem, proč se pozornost vědců obrátila na nedemokratické režimy, je jednak historický fakt, že tyto politické systémy v 19. a necelém 20. století početně převažovaly nad demokratickými, ale také je nutné uvést skutečnost, že škála rozmanitosti typů nedemokratických je velmi různorodá (Hloušek, Kopeček 2011 : 36-40). Mezi hlavní nedemokratické systémy byly zařazeny autoritářské, totalitní, posttotalitní a sultanistické režimy (Linz, 2002). Pozornost byla věnována hlavně rozdílu mezi autoritářským a totalitním režimem. Až události ve 20. století přinutily vědce klást si otázku, zda lze nově vzniklé státy uspokojivě zařadit do demokratické či nedemokratické kategorie. Jejich výzkumy potvrdily, že existují státy, jejichž režimy se ubírají více směry než pouze tím demokratickým. Pro tento jev, kdy existující režimy smísí prvky typické pro obě dvě skupiny, jak demokratické, tak nedemokratické, má mnoho autorů různé termíny. Obecně všechny tyto kategorie můžeme souhrnně pojmenovat jako hybridní režimy.

Mezi nejvýznamnější a de facto první autory, vynecháme-li Seymoura M. Lipseta a Roberta A. Dahla mluvící o režimech blízkých polyarchiím, patří Guillermo O'Donnell a Philippe C. Schmitter. Autoři se snažili definovat změnu režimu z autoritářského v nový, který kvalitám ne zcela odpovídá demokratickému systému. Díky těmto studiím se rozpoutal příliv nových termínů

vytvořených pro účely popsat situaci nejen v prostoru Latinské Ameriky, ale také v postkomunistických oblastech (Holzer 2007: 43-61). Autoři přicházeli s termíny, které můžeme souhrnně označit jako termíny demokracie s přívlastky. Otázkou, kterou si kladli autoři, nebyla jen povaha odstraňovaného a dosaženého režimu, nýbrž také proces konsolidace nových demokracií. Podle autorů Hlouška, Kopečka a Šeda je současným trendem „projasňování charakteru politických systémů“, přesto existují státy, s jejichž klasifikací si nejsou odborníci zcela jistí. Autorů pokoušejících se najít nejlépe vysvětlující teorii hybridních režimů, je v historii více, ale pro účely této práce je tento výčet dostačující.

Tato práce bude především pracovat s nejstarší teorií a to teorií od Guillerma O'Donnella, který svoji teorii vztáhl přímo na Latinskou Ameriku. Hlavním rysem této teorie je přímo volený charismatický, populistický prezident, který je ztělesněním důležité vrstvy elit. Jde o elity pocházející z vyšších byrokratických vrstev, jejichž cílem je obnovení „pořádku“ a zaručení „statusu quo“. K dosažení těchto cílů používají autoritativní metody (O'Donnell, 1994). Právě díky této teorii pozorované v praxi, je zřetelné, že hybridní režimy jsou režimy napůl cesty mezi demokracií a autoritarismem.

Druhou zmíněnou teorií v této práci bude koncept neliberální demokracie od Fareeda Zakarii. Hlavní podmínka pro fungování liberální demokracie je podle Zakarii dodržování rule of law, tedy nezneužívání vládní moci elitami, které sice byly vybrány ve svobodných volbách, ale po obsazení postů nerespektují zásady konstitučního liberalismu. To má za následek omezený pluralismus a neúplné respektování lidských práv (Zakaria, 1997: 23-30). Důležitým je také podle Zakarii neaplikovat na státy klasický liberalismus, který podle autora má své nedokonalosti i v části teoretické, ale liberalismus v moderním pojetí.

Třetí teorií, která může přispět ke klasifikaci brazilského politického systému v 90. letech, je teorie pseudodemokracie od Larryho Diamonda. Podle tohoto autora je třetí vlna demokratizace ve světě příliš přeceňována, protože reálným výsledkem tranzice států nejsou skutečné demokratické systémy, ale pseudodemokracie, které jsou formálně nastaveny jako demokracie, ale pokud blíže analyzujeme nástroje v daném státě, můžeme najít spíše autoritářské prvky než demokratické. Volební soutěž vidí Diamond jako klíčovou proměnnou pro klasifikaci režimu. Autor si je vědom ošidnosti této proměnné, protože podle něho ani v demokraciích nejsou volby vždy zcela rovné (Diamond, 2002).

Otázka, jak plně klasifikovat hybridní režimy, s sebou přinesla nejen velkou škálu možných odpovědí, ale také mnoho termínů, a v neposlední řadě zájem o teorie tranzice a otázku, jak definovat samotný pojem demokracie. Jaké prvky má demokratické zřízení splňovat, aby se nejednalo pouze o pseudodemokracii, či demokracii neliberální.

Tato práce obsáhne pouze shrnutí prvků, které má splňovat hybridní demokracie. Právě tato analýza bude součástí teoretické části. V této části bude uvedeno rozpracování jednotlivých kritérií hybridních demokracií, podrobnější vysvětlení pojmů delegativní, neliberální demokracie, či pseudodemokracie. Výše popsané teorie poslouží jako teoretický základ pro část praktickou, která je stěžejní částí pro tuto práci.

Praktická část bude rozdělena do několika kapitol a podkapitol. V první nastíníme povahu odstraněného režimu z hlediska institucionálního nastavení a stranického systému. Vojenská diktatura v Brazílii se datuje od roku 1965 do roku 1985. Mezníkem a symbolem ukončené vojenské éry se stal první civilní prezident, který byl zvolen kongresem, Tancredo Neves. Bohužel krátce po zvolení zemřel a musel být nahrazen viceprezidentem José Sarneyem, který je považován za prvního civilního prezidenta Brazílie od roku 1965. Tato změna na postu prezidenta nejenže ukončuje období, kdy se v čele státu střídali vojenští diktátoři, ale také začíná proces demokratizace země (Klíma 1998: 335-338).

Druhá kapitola se zaměří na hledání nedemokratických prvků v politickém systému Brazílie po roce 1985. Jednotlivé podkapitoly se zaměří na zkoumání vztahu jednotlivých složek moci. Na základě první teorie autor podotýká absenci brzd a protiváh. Tudíž se tato práce bude snažit o nalezení těchto chyb v brazilském systému 90. let. Analýza se také zaměří na post prezidenta, který v takových systémech nerespektuje hranice moci a je velmi charismatický, díky čemuž vytváří do jisté míry kult osobnosti. Práce se zaměří také na analýzu stranického a volebního systému. Po předání moci civilní vládě byla také řešena otázka územního nastavení, to znamená diskuze o podobě nastavení federalismu. Nejenže dochází k decentralizaci, ale právě díky ní se na politické scéně Brazílie znovu objevují lokální mocenské elity, které díky centralizaci v době vojenského režimu nepředstavovaly tak výraznou sílu v systému. S decentralizací se jejich postavení mění. Díky slabým vazbám mezi jednotlivými částmi federace se toto uspořádání dá nazvat jako „izolovaný federalismus“. Guvernéři států si užívali

naprosté nezávislosti v rozhodování pod jednou podmínkou, a to, že se jim podaří přesvědčit členy Kongresu, kteří následně měli za úkol podpořit prezidentovu politiku. Můžeme tedy hovořit o strukturovaném klientelismu, se kterým se Brazílie potýkala nejen v tomto období. Další významnou složkou systému je a byla církev, která v 70. letech ustanovila Katolickou stranu jako obhájce jejich vlivu ve společnosti (Němec 2010: 94-102).

Třetí část se zaměří na krátké zhodnocení posunu od situace v 90. letech do současnosti. Podle autorů je Brazílie již demokratický stát. Snahou této kapitoly bude zmapovat posun od hybridního režimu k současnému. Brazilská cesta k demokracii nebyla jednoduchá, musela překonat spoustu překážek, ať už zkorumpovanost elit, či finanční krizi, které byly navíc spojené s finančními krizemi v okolních státech. Za úspěšný přelom v otázce demokracie jsou považovány prezidentské volby v roce 1994, které vyhrál pravicový kandidát Fernando Henrique Cardoso a porazil tak konkurenta z levicového uskupení. Tato situace se změnila v roce 2002, kdy ve volbách zvítězil opoziční kandidát Luiz Inácio Lula da Silva (Klíma 2011: 353-361).

Obdobím 90. let a nejen jím se zabývalo mnoho autorů, kteří se sice shodli na klasifikaci Brazílie jako hybridního režimu, ale poskytují velmi stručný rozbor. Mezi autory, kteří se Brazílií zabývali z historického hlediska, patří výše citovaný Jan Klíma. Dílo Jana Němce na druhou stranu poskytuje informace o současném politickém systému nejen Brazílie, ale také dalších latinskoamerických států. Trojice autorů Vieira, Câmara a Gomes ve svém článku popisuje brazilskou tranzici, ve které pro ně důležitou roli sehrávají elity. Díky těmto elitám dochází ke změně institucionálního nastavení, důležitého pro transformaci politického systému. Velmi přínosnou publikací je kniha od autorů Steven Levitsky a Lucan A. Way. Kniha se zabývá nejen transformací politických systémů v Latinské Americe, ale také v Asii a východní Evropě. Autoři pracují s pojetím soutěživého autoritarismu. Autorů věnujících se Brazílii, ať z politického, ekonomického, hospodářského či historického pohledu je mnoho. Tato práce se pokusí zpřehlednit či lépe vysvětlit výše nastíněné téma.

1 Teorie hybridních režimů

V současné době takzvané hybridní režimy jsou definovány ve většině případů v neutrálním smyslu. Politické entity charakterizované směsí institucionálních rysů, které jsou typické pro demokracie s dalšími institucemi typickými autokracie, jsou jedním z nejdiskutovanějších témat v oblasti demokratizace. I přes velké množství výzkumů je stále těžké definovat hybridní režimy. Někteří autoři dokonce tvrdí, že státy, jejich režimy odpovídají hybridním, jsou pouze stále v procesu tranzice (Cassani 2012: 1-3). Avšak převládají autoři snažící se o jejich definici. Tito autoři vychází ze starších konceptů nedemokratických režimů. Na úvod této části práce se zaměříme na autory, jako jsou například Juan José Linze, nebo Giovanni Sartori. Právě z těchto autorů vycházejí první teoretici hybridních režimů. Dále se tato část práce bude zabývat vývojem přístupu k definici výše zmíněných režimů, i když úkolem této práce je pouze zhodnotit stav výzkumu v kategorii hybridních režimů. Hlavní náplní teoretické části je nastínit definici hybridních režimů od autorů Guillerma O'Donnella, Fareeda Zakarii a Larryho Diamonda. Především na těchto konceptech bude postavena druhá část této práce. Tyto koncepce by měly nejlépe vystihnout dříve zmíněná 90. léta v Brazílii. Cílem této teoretické části práce tedy bude formulovat na základě výše zmíněných koncepcí jednotlivé prvky systému, které definují hybridní režim.

1.1 Počátek teorie hybridních režimů

Teorie hybridních režimů spadá do kategorie nedemokratických systémů. Zpočátku nebyla tato kategorie tak široká. O nedemokratických režimech píše již Hannah Arendtová, Giovanni Sartori nebo Juan José Linz. Tito autoři jsou považováni za klasiky teorií nedemokratických systémů. Svoje teorie podepřeli praxí z komunistických a nacistických států. Dominantními kategoriemi jejich teorií byly totalitní a autoritářské režimy. K nejznámějším teoretikům patří Juan J. Linz, který definoval několik kategorií nedemokratických režimů, a to totalitní, posttotalitní, autoritářské a sultanistické (Linz, Stepan 1996: 38-52). Nejvíce citovanou prací je práce Linze Totalitní a autoritářské režimy, která stanovuje prvky pro oba typy režimů.

Hybridní režimy jsou takové režimy, které kombinují prvky jak demokratické, tak autoritářské. Tudíž je dobré uvést základní znaky autoritářských režimů. Autoritativní režimy jsou odvozeny od pojmu autorita. Tento pojem v původním smyslu není vnímán negativně, nýbrž značí morální vliv založený na prestiži a pozitivní reputaci nositele, tedy autority (Holzer, 2007, str. 31-32). Definice Linzova autoritarismu stojí na čtyřech pilířích. Prvním je omezený pluralismus. To znamená svobodná existence nepolitických subjektů. Je také umožněna existence odlišných politických postojů, které ale nemají příliš velký vliv na společnost. Společnost je naopak demobilizována, kromě některých okamžiků, jako jsou například volby. Dalším znakem je společná mentalita, nikoli ideologie. Mentalita je proměnlivá, vágní a spíše beztvará. Sám Linz pojímá mentalitu jako „cestu v myšlení, více emocionální než racionální“ (Linz 2000: 159). Opírá se o hodnoty, které jsou dané společnosti srozumitelné a lidé podle těchto hodnot pak reagují na různé situace (Linz 2000: 159-161). Mezi poslední znak autoritářského státu patří špatně definované, ale předvídatelné hranice politické moci vládnoucí vrstvy. Tato vládnoucí vrstva se skládá nejčastěji z jednotlivce nebo malé skupiny uplatňující svou moc. (Linz 2000: 159 - 60).

Je důležité uvést tyto znaky kvůli propojení s hybridními režimy, které se dostávají do popředí zájmu v 90. letech, díky transformaci mnoha států. I přesto, že transformace států začíná již v 70. letech, pozornost nejen státy, ale i výše zmíněné hybridní režimy upoutaly až na začátku 90. let.

I přes prezentaci hybridních režimů jako něco nového tomu tak úplně není. Tato teorie je spojena se „třetí vlnou demokratizace“ a takzvanými „šedými zónami“. Třetí vlna demokratizace je období, kterým Samuel Huntington označil léta od roku 1974 v souvislosti s Portugalskem, kde došlo v tomto roce k pádu autoritativní vlády. Tato změna spustila řetězovou reakci a následných 15 let probíhala tranzice v mnoha dalších státech. Bohužel ne všechny země, dá se spíše uvést, že většina zemí nedošla k demokracii. (Cassani, 2012, 1-3). Režimy byly nahrazeny jinými nedemokratickými systémy, které nedošly k liberální demokracii, ale zároveň nejsou ani jasnými autoritarismy. Právě tyto státy někteří autoři označili za šedé zóny. Jde v podstatě o hybridní režimy. Jak Thomas Carothers, autor této teorie, uvádí, jde o státy, které se jeví jako demokratické. Najdeme zde například pravidelné volby, formální demokratickou ústavu, prostor pro opozici. Ale problém začneme spatřovat v naplňování demokracie, to

znamená, že vládnoucí vrstvy zneužívají právo, je zde malá účast na politickém životě, nebo nízká důvěra ve veřejné instituce (Carothers, 2002, str. 9-15).

Jak bylo výše uvedeno, pozornost k hybridním režimům se stáčí především v 90. letech. Ale už v 80. letech můžeme najít vědce zabývající se problémem definovat nově vzniklé státní režimy. Mezi úplně první studie patří koncept semidemokratických režimů Seymoura M. Lipseta nebo dílo Režimy blízké polyarchiím od Roberta Dahla. I když pozdější autoři z těchto raných teorií čerpají, tak mezi průkopníky zařadíme spíše Guillerma O'Donnella a Philippa C. Schmittera. Tato dvojice přišla s konceptem nejasných demokracií v roce 1986. Jejich primárním zájmem nebylo vytvořit nový koncept, nýbrž popsat situaci států, které prošly tranzicí. Cílem práce bylo definovat nedokonalý výsledek přechodu (Holzer, 2007, str. 41).

Hlavním problémem je nedokonalost demokracie. Proto autoři jako David Collier a Steven Levitsky přišli s obrovským množstvím přívlastků, které měly za úkol tuto nedokonalou demokracii popsat. Mezi pojmy jsou přívlastky jako limitovaná, nekonsolidovaná, oligarchická, formální a například elitistická. Stejným trendem se řídili autoři, kteří se zabývali hybridními režimy v postkomunistických oblastech. Mezi těmito autory můžeme zmínit Michaela McFaula s jeho konceptem volební demokracie, nebo Barryho Sautmana s termínem měkký autoritarismus (Holzer, 2007, str. 44).

Další významnější autoři jsou Andreas Schedler, který přináší teorie elektorátní demokracie a elektorátní autoritarismus, a Wolfgang Merkel s konceptem defektní demokracie. Tato defektní demokracie se nachází někde mezi demokracií a autoritářstvím. Protipólem pro demokracii je podle Merkela autokracie, do které zahrnuje jak autoritářský, tak totalitní režim. Společnými znaky liberální a defektní demokracie jsou soutěživé volby. Rozdíl spočívá v nedostatku garance dodržování práva vládnoucími vrstvami. Zajímavé je Merkelovo rozdělení těchto defektních demokracií na neliberální, doménní a exkluzivní demokracii. Neliberální demokracie se vyznačuje nedodržováním práva a zákonů od demokraticky zvolené vlády. Doménní demokracie je takový režim, ve kterém je možné vetovat rozhodnutí demokraticky zvolené vlády ostatními složkami a to například ze strany složek ozbrojených. Exkluzivní demokracie je nedokonalá v tom smyslu, že vylučuje část obyvatelstva z plnoprávného politického postavení a to tím, že obyvatelům nedá volební právo.

Tato diskriminace je zavedena na základě kritérií náboženských, nebo z důvodů rasových. Všechny tyto druhy defektní demokracie mají stejný výsledný důsledek na politický systém. Důsledkem je neefektivní vládnutí (Merkel, 1999: 8-11). Tak jako u ostatních autorů, je zde problém spíše v procedurální stránce nových států než ve formálním nastavení, které odpovídá demokracii.

I přes velké množství teorií a konceptů nedemokratických a hybridních režimů mělo úspěch jen několik vymezených teorií. Každá z těchto teorií pracuje s podobnými proměnnými, rozdíl spočívá v míře důležitosti jednotlivých kritérií. Mezi nejvíce vlivné teorie patří koncept delegativní demokracie od Guillerma O'Donnella. Tato teorie bude podrobně rozebrána v následující podkapitole, stejně jako koncept neliberální demokracie od Fareeda Zakariiho a teorie pseudodemokracie od Larryho Diamonda.

1.2 Delegativní demokracie Guillerma O'Donnella

O'Donnellův koncept delegativní demokracie patří mezi první významnější teorie o hybridních režimech. Autorovým cílem nebylo popsat a teoreticky vymezit hybridní režimy jako nový druh nedemokratického režimu. Primárním cílem bylo popsat skutečnost na základě reálných příkladů latinskoamerických států. Součástí práce také bylo vysvětlit, proč se liberálním demokraciím v 90. letech 20. století nedaří zvyšovat svůj počet ve světě na rozdíl od velmi optimistických předpokladů (Holzer, 2007, str. 45-46). Přínosná je tato práce díky nezaměřování se pouze na tranzici a parametry odstraněného režimu. Tato práce bere v potaz historické a socioekonomické souvislosti.

Autor pracuje s teorií polyarchie od Roberta Dahla. Říká, že nově nastolené systémy nejen v Brazílii, ale i v Argentině, Peru, Bolívii, nebo v některých východoevropských zemích čelí skutečnosti, že jejich politické systémy ustrnuly v jednom bodě. To znamená, že čelí hrozbám, jako je nastolení autoritarismu právě kvůli stagnaci a nepokračování v cestě nastolení úplné demokracie. Kvůli nedokončené institucionalizaci a ekonomicko-sociální krizi je podle autora otevřena v těchto státech cesta k druhé vlně demokratizace, která bude podle odhadů delší a její výsledek má být více nejasný. Právě díky ekonomické a sociální krizi je výstavba nových institucí, které jsou podle autora klíčové, negativně ovlivněna. Jedním z rysů delegativní demokracie je podle

autora existence demokratických institucí, kterým chybí demokratická praxe. Většina států, které autor do své teorie zahrnul, se v minulosti potýkala s nedemokratickými režimy. Tudíž nastolená demokracie nemá kořeny v minulosti a instituce slouží spíše pro legitimizaci politické moci elit. (O'Donnell 1994: 55-60).

Roli elit v tomto případě přebírají oligarchické vrstvy, které se nacházejí na vyšším postu ve společnosti. Tyto elity jsou vnímány jako socioekonomičtí hybatelé, kteří se snaží spíše o udržení status quo. K tomu používají autoritativní metody, z nichž nejzřetelnější je depolitizace a deaktivace společnosti (nebo v případě charismatického prezidenta rychlá aktivizace na určité téma). V této společnosti jsou po ustálení ekonomické sféry ustanoveny demokratické instituce a procedury (soutěživé volby), které jsou novými elitami zneužívány, jak bylo výše zmíněno, k cílům legalizovat moc právě těchto nových vládnoucích elit (O'Donnell 1994: 55-58). Volby jsou velmi důležitou součástí delegativních demokracií. I přes fakt, kdy už na začátku voleb je víceméně jasný vítěz, jsou národem vnímány jako velmi emocionální událost. Podle autora se význam voleb, i přes předem jasného vítěze nijak nesnižuje, neboť pozitivním jevem je důkaz existence opozice i přes fakt, že její vítězství ve volbách je takřka nemožné. Pozitivním přínosem je zodpovězení otázky, která zní, zda opozice v těchto druzích států opravdu existuje. (O'Donnell 1994: 64-65).

Nejvýraznějším rysem delegativní demokracie je podle O'Donnella charismatický prezident. Prezident je ztělesněním jednoty národa a je hlavním prosazovatelem národního zájmu. Není vázaný žádnými sliby, které zazněly v průběhu jeho volební kampaně, tento fakt souvisí s volební soutěží, která maskuje dominanci nejen prezidenta, ale i ostatních zvolených elit. Prezident je i přesto vnímán jako „otec národa“, tudíž je zcela nemyslitelné, aby byl součástí jedné strany. Prezident tedy stojí mimo strany, respektive můžeme říct, že je hlavním zastřešovacím orgánem. Pokud se objeví případ, kdy je prezident součástí strany, tak se jedná o heterogenní hnutí, které se snaží obsáhnout co nejvíce složek společnosti. Co se týká odpovědnosti prezidenta vůči dalším složkám moci, můžeme říci, že prezident má dominantní roli ve společnosti, tudíž by taková odpovědnost byla překážkou pro plné vykonávání jeho moci a snahu udržet status quo. Tento fakt také podporuje to, že prezident zvolený v přímé volbě disponuje přímým mandátem od lidu, který ho demokraticky zvolil jako svého zástupce.

Právě přítomnost prezidencialismu nebo semiprezidencialismu uvádí Guillermo O'Donnell jako hlavní rys delegativní demokracie.

Dalším rysem podle autora může být dříve zmiňovaná historická zkušenost, která byla v latinskoamerických zemích odlišná od evropské. Jedná se o odlišnou tradici daných společenstev, jak historickou, tak politickou. Zkoumané země měly zcela odlišný přístup k dodržování lidských práv a svobod, přesněji řečeno můžeme mluvit o toleranci k právům a svobod jako o omezené, či limitované. Díky jinému pohledu na důležitost uplatňování lidských práv v sociálně a ekonomicky vyhoceném prostředí je právě výskyt delegativních demokracií velmi častý (musíme mít na paměti, že autor popisuje dobu 90. let.) (O'Donnell 1994: 62-69). Proto velmi důležitou složkou státu jsou ekonomičtí technokraté, kteří po zvolení nového prezidenta mají za úkol vyhocenou situaci uklidnit tak, aby došlo k depolitizaci obyvatelstva a sjednocení nejen národa, ale i všech částí politického systému v jednotný celek.

Jak už bylo výše zmíněno, prezident je de facto nezávislý na ostatních složkách moci, ať už jde o parlament či jiné instituce. Tomu také odpovídá rétorika při volbách, kdy nejenom prezident, ale i další elity používají k „přesvědčení“ voličů populistickou rétoriku, která vytváří například u prezidenta výše zmíněný dojem zachránce národa, který dokáže rychle jednat. Je faktem, že parlament, který je tvořený různými fragmenty, není často jednotný. A nejen z tohoto důvodu je akceschopnost parlamentu velmi nízká. Nemalou mírou k této závažné chybě také přispívají klientelistické vazby členů parlamentu, který je de facto skrz tyto vazby ovládán. V demokraciích s fungujícím politickým systémem musejí zákony a jiná nařízení projít složitým a pomalým procesem schvalování. V delegativních demokraciích chybí institucionální mechanismy, tudíž je tento proces rychlejší, ale také více riskantní kvůli implementaci zákonů a nařízení, které jsou v rozporu s ústavou. V takovém případě, kdy je odhalena chyba, tak odpovědnost je na prezidentovi, jehož popularita kolísá v závislosti na přijatých zákonech (O'Donnell 1994: 65-69).

Už výše zmíněným důležitým faktorem je podle autora historické pozadí. Autor uvádí tři důležité proměnné, které po druhé světové válce ovlivňovaly vývoj států. Mezi tyto faktory patří 1) Po zničení zemí vyvolané válkou, ekonomická očekávání příslušných populací byla s největší pravděpodobností velmi mírná. 2) Byly zde masivní injekce kapitálu, hlavně, ale ne výlučně,

prostřednictvím Marshallova plánu. 3) V důsledku předchozích dvou bodů, a díky expandující světové ekonomice, země rychle dosáhly ekonomického růstu. (O'Donnell 1994: 67-69). Právě tyto faktory podle autora pomohly velmi významně v konsolidaci zemí.

Situace v Latinské Americe byla ale odlišná. Tyto země musely čelit jednak autoritářským a vojenským vládám a také světovým krizím v 70. a 80. letech. Vysoká inflace, ekonomická stagnace a hluboká finanční krize zapříčinily vzrůst rozdílů v zemích. Prudké zhoršení sociálních politik a zajištění dobrých životních podmínek jsou další aspekty této krize. Jak je uvedeno výše, autor zdůrazňuje roli institucí, které jsou důležité nejen jako stvořitelé zákonů, ale také jako jejich uvaděči v praxi. Podle autora je problém v uvádění zákonů v praxi velmi významnou překážkou pro progres politického systému. Zavedení institucí a demokratické praxe není lehký úkol, který by se dal vyřešit pomocí dekretů. Tento proces, jak můžeme pozorovat u zemí, které uspěly s demokratizací, potřebuje čas a právě historickou zkušenost ať už z minulosti, nebo nově nabytou (O'Donnell 1994: 67-69).

Pokud si shrneme vše podstatné, můžeme konstatovat, že zásadními třemi faktory u delegativní demokracie je silný, charismatický prezident, jehož moc není omezována žádnými „brzdami“. Dále existence institucionálního rámce a soutěživých voleb, avšak využívané elitami ke svému prospěchu. Třetím hlavním rysem je fragmentovaný nejen parlament, ale také stranický systém. V celém politickém zřízení podle autora najdeme klientelistické vazby, které způsobují neakceschopnost parlamentu. Čtvrtým prvkem je existence vládních stran, nejlépe heterogenního sociálního hnutí. Existence opozice autor nevyklučuje, nicméně ta se na vedení států nepodílí, dokonce není její existence v době mimo voleb nijak více čitelně viditelná. A v neposlední řadě nesmíme opomenout historické dědictví dané země (O'Donnell 1994: 55-69). V případě Brazílie tento fakt platí dvojnásobně. Díky dědictví minulých režimů, mezi nimiž nenajdeme demokratický systém, byla cesta k demokracii velmi dlouhá a náročná.

1.3 Neliberální demokracie Fareeda Zakarii

Jako druhý koncept tato práce představí teorii neliberální demokracie. Fareed Zakarii staví svoji teorii na konceptu liberální demokracie. Tato

demokracie obsahuje prvky, jako jsou svobodné a nezmanipulované volby, oddělení jednotlivých složek moci, základní právo na svobodu projevu. Dále je také důležitá ochrana majetku, svoboda náboženství a jako nejdůležitější prvek, který je pro liberální demokracii důležitý, je tzv. rule of law (Zakarii 1997: 22).

Neliberální demokracie tudíž podle autora splňuje určité znaky, které jsou platné pro liberální demokracii, ale je zde možné najít prvky, které jsou podle autora přítomny ve všech neliberálních demokraciích. Jak bylo výše uvedeno, existence svobodných voleb je jedna z podmínek liberální demokracie. I přesto, že volby jsou nejenom svobodné, ale i pluralitní, tak elity, které jsou prostřednictvím těchto voleb vybrány, nerespektují hodnoty a metody konstitučního liberalismu. To má za následek omezenou pluralitu a pouze částečnou toleranci k občanským právům (Zakarii 1997: 32).

Podle autora i přes velký vzestup demokracií ve světě, definici liberální demokracie splňuje pouhá polovina zemí. V době, kdy autor zveřejnil svoji studii, byl podle Zakariiho velký vzrůst demokracií, nicméně nedá se říci liberálních demokracií. Jednalo se spíše o demokracie neliberální. Vzrůst počtu těchto neliberálních demokracií, tedy důvody, proč se nedaří liberálním demokraciím, je jedno z témat v Zakariiho práci Vzestup neliberálních demokracií. Jedním z faktorů by podle autora mohla být historická zkušenost a odlišnost tradice ve vnímání lidských práv. Autor uvádí dvě odlišnosti v mentalitě neevropských národů. 1) Evropský náhled na lidskou přirozenost bývá více optimističtější a není v souladu s vnímáním lidské přirozenosti v oblastech mimoevropských. Tato skepse má za následek obavu z přílišné důvěry v osobu, která má moc koncentrovanou jen ve svých rukách. 2) nedůvěra k maximalistickým požadavkům sociálního liberalismu, který v současné době podle autora převažuje nad klasickým liberalismem (Zakarii 1997: 42-43).

Autor se snaží o dokázání faktu, že demokracie a liberalismus nejsou dvě synonyma. Autor tvrdí, že pokud se v daném státě prosazuje liberální konstitucionalismus, je vítězství demokracie téměř jisté. Opačně, ale podle autora, toto tvrzení neplatí (Zakarii 1997: 41-43). Pokud tedy shrneme nejpodstatnější rysy neliberální demokracie podle Zakariiho, jedná se o nerespektování liberalismu elitami u moci. Dále zde nalezneme omezenou pluralitu a nedodržování principu vlády práva (rule of law) a zpochybňování vlastnických práv.

1.4 Pseudodemokracie Larryho Diamonda

Pojetí práce Larryho Diamonda se mnoha vědci považuje za nejpřínosnější práci o hybridních režimech posledních let. Autor se ve své práci *Thinking About Hybrid Regimes* zabýval utříděním všech dostupných klasifikací hybridních režimů. Jeho práce se věnuje pojmu pseudodemokracie. Na úvod se autor věnuje velice důležité otázce, co je to skutečná demokracie. Dochází k názoru, že hybridní režimy, tedy pseudodemokracie, jsou sice otevřené systémy s existencí regulérních, soutěživých voleb. Stejně jako předchozí autoři vidí problém ve skutečném dodržování práv. Podle Diamonda je důležitá možnost ověření funkčnosti systému, která v pseudodemokraciích také chybí (Diamond 2002: 26-27).

Podle autora je důležitý vliv mezinárodního prostředí, které chápe demokracii jako jedinou formu státu, která je akceptovatelná. Na ostatní formy je pohlíženo s nejistotou či zcela s nesouhlasem. Proto je podle autora demokracie velmi lákavým trendem. Tato snaha o vybudování demokracií ve světě ale může vést k budování demokratických režimů, které pouze maskují existenci jiných zřízení, například různých forem politických autoritářství. Právě klasifikaci nedemokratických režimů se autor také ve své práci věnuje. Základním měřítkem pro klasifikaci je existence umožňující politickou soutěž a režimy bez politické soutěže. (Diamond 2002: 26-29).

Tak jako ostatní autoři i Larry Diamond klade důraz na volby jako ukazatel míry demokratičnosti systému. Na základě různých kritérií dělí volby na svobodné a nesvobodné. Svobodné volby se vyznačují nebariérovým vstupem na politickou scénu pro politické aktéry, kteří jsou zástupci jednotlivých stran s přirozenou svobodou. Dále je zde rovný přístup kandidátů do veřejných médií a voliči se nerozhodují pod tlakem. Tudíž z volební soutěže jsou vyloučeny složky státu, jako jsou policie či armáda kvůli riziku zneužívání svých kompetencí. Pak autor uvádí faktory týkající se administrace voleb, jako jsou ochrana sčítání hlasů a nezávislý monitoring. V neposlední řadě je zde princip odvolací instituce a pravidlo, které říká, že státní orgány nebudou vstupovat do volební soutěže. Administrativa voleb je tedy ponechána v rukách nezávislé instance (Diamond 2002: 28-29).

Otázkou i u samotného autora zůstává, zda je měřítko voleb spolehlivým měřítkem pro demokratičnost států či nikoli. Podle autora je velmi důležité brát ohled i na historické pozadí. I přes pochybnosti vůči správné metodice výzkumu autor nevidí žádnou jinou cestu, jak tyto nedemokratické režimy klasifikovat lépe.

1.5 Shrnutí základních rysů hybridního režimu

Jak bylo výše popsáno, všichni uvedení autoři se zabývali otázkou, jak klasifikovat politický systém, který stojí mezi demokracií a nedemokratickým režimem, nejčastěji autoritářským. Tento úkol není lehký, přesto se autoři shodují na jistých rysech. Jedním z nich je existence formálních institucionálních nastavení, i když v případě delegativní demokracie nedokončeného provedení. I přes existenci zákonného rámce v těchto režimech zde není zakotvena odpovědnost elit, které tento systém spíše využívají pro zisk moci. Politická participace občanů je tím páde slabší. V hybridních režimech (ať už jde o delegativní nebo neliberální demokracii) je důvěryhodnost občanů ve formální instituce velmi nízká. To se odráží na politické participaci veřejnosti. Díky nedůvěře v politické strany a volby je veřejnost frustrována. Politická participace občanů je tedy spíše mimo formální instituce a tímto způsobem dochází k deinstitucionalizaci demokratických struktur.

V případě pseudodemokracie Larry Diamond klade větší důraz na volební systém v tom smyslu, že chyby nehledá ve formálně nastavených pravidlech soutěživých voleb, ale poukazuje spíše na jejich svobodnost, či nesvobodnost. Společným prvkem pro pseudodemokracii a neliberální demokracii je nepřítomnost nebo nedodržování rule of law. Tedy Diamond potvrzuje Zakariiho tvrzení, že hybridní demokracie jsou neliberální, jediným rozdílem mezi autory je vnímání liberalismu. Diamond klade důraz spíše na liberalismus moderní než klasický. Na nedodržování rule of law se shodují všechny tři uvedené teorie, i když v případě delegativní demokracie je důraz spíše kladen na nepřítomnost brzd a protiváh, které mají za úkol umožnit kontrolu jednotlivých složek moci navzájem. To má za následek institucionální nejistotu. Ta vede k tomu, že rule of law není aplikováno vůbec, nebo nerovnoměrně. Následkem je korupce, klientelismus, netransparentnost vládních rozhodnutí, populismus (Menokal 2008 : 34)

Velmi důležitým prvkem vzhledem ke zkoumanému případu Brazílie se jeví prvek charismatické osobnosti prezidenta. Prezident představuje i v nynější společnosti latinskoamerických států osobnost, která je klasicky na základě historické zkušenosti a společné mentality vnímána obyvateli brazilské federace jako důležitá postava ve fungování státu. I v případě Brazílie, která čelila výběru mezi prezidencialismem a parlamentarismem, zvítězila tradice. Prezident představující zachránce a sjednotitele národa. Prezident jako prosazovatel národního zájmu. To je jen několik přívlastků, které vystihují jeho pozici v politickém systému Brazílie. Na závěr této teoretické části shrneme základní výše popsané rysy hybridního režimu. Jedná se o 1) přítomnost prezidencialismu a malé vládní odpovědnosti, 2) nízké úrovně důvěryhodnosti ve formální instituce, 3) nízké politické participace (nebo participace mimo formální struktury), 4) nedodržování role of law, 5) nestálost elit a 6) korupce a klientelismus. To jsou rysy, které tato práce bude hledat v politickém systému Brazílie v 90. letech.

2 Vojenský režim v Brazílii

Tato kapitola se bude zabývat analýzou politického systému v letech 1964 až 1985. Právě v rozmezí těchto let se datuje vojenský režim. Cílem této kapitoly bude ujasnit si povahu odstraňovaného režimu a popsat prvky systému, které přetrvaly do budoucnosti. Podle teoretiků hybridních režimů je historická zkušenost důležitou proměnnou. Tudíž součástí této kapitoly bude i stručný historický náhled na situaci, která panovala v Brazílii během dvacetileté vojenské diktatury.

Vojenský režim se v Brazílii datuje od roku 1965, ale již 19. března 1964 se uskutečnil Pochod rodiny s Bohem za svobodu. Tato akce se konala jako výzva k převratu. Jejími pořadateli byly katolické spolky, které měly podporu od Sdružení námořníků. Po dvou dnech od konání pochodu došlo k úplnému zmobilizování armády. Armáda poté převzala moc a systém země začal být nedemokraticky měněn. Následovalo zatýkání osob. Vojáci vyhlásili boj proti odpůrcům převratu a také proti korupci a komunismu za účelem obnovy demokracie. Jedním z prvních politických aktů bylo vydání dekretu Ato Institucional, který v platnosti nechal ústavu z roku 1946. V této ústavě byla pozice parlamentu velmi kompetenčně oslabena. Parlament měl spíše sloužit pro zakrytí diktatury, v jejíž čele stála armádní špička. Mezi další následky patřilo pozastavení jak občanských práv, tak imunity vysokých úředníků. Všechna tato opatření měla společný cíl, a to usnadnit čistky ve veřejném sektoru. Právě pro tyto účely byla zřízena vyšetřovací komise k souzení osob za protistátní zločiny (Klíma 1998: 320-323).

Tato nově zavedená opatření měla v nově vytvořeném režimu zajistit dostatečný prostor pro hospodářské reformy, které byly nezbytné. Obrovská inflace o míře 92 % destabilizovala celou Brazílii. Hlavním cílem nové vojenské vlády bylo snížit deficit a obnovit finanční rovnováhu. Režim nejenom, že zmrazil mzdy občanům, kterým se zvýšily náklady na život, ale také zrušil právo na stávkou. I přes snahu zlepšit ekonomickou situaci, se úspěchy nedostavovaly. Naopak po potlačení sociálních programů sice došlo k poklesu inflace, ale také klesl hrubý národní produkt. Režim tyto problémy spolu s nezaměstnaností řešil represemi (Klíma 2011: 340-342).

Další instituční akt, který vydal prezident Castelo Branco, 27. října rozpustil všechny politické strany a ustanovil systém pouze 2 stran za účelem zúžení spektra politických názorů, které, jak se ukázalo po přímých volbách, byly široké. Spojenectví pro národní obrodu a Brazílské demokratické hnutí se staly jedinými povolenými stranami politického systému. Brazílské demokratické hnutí představovalo jedinou možnou opozici (Falleti, 2010: 148).

Třetí Instituční akt zavedl nepřímou volbu guvernérů brazilských států. Stalo se tak po zkušenostech z posledních voleb, kdy v několika částech Brazílie zvítězili zástupci, kteří spolupracovali s odpůrci režimu. Díky této volbě se pozice guvernérů dostala do rukou politického vedení, které rozhodovalo, který kandidát ze tří bude dosazen na pozici guvernéra (Samuels, Abrucio 2000: 48). Není tedy žádné překvapení, že vzrůst guvernérů, kteří za sebou měli vojenskou minulost, nebo byli přímo členy byrokraticko-technické části administrativy armády, se mnohonásobně zvýšil (Santos 1971: 126). A nebo další alternativou, jak ovládnout regiony, byla snaha vojenské elity spojit síly s regionálními oligarchy, kteří byli odměňováni ve formě privilegií. Tímto se moc koncentrovala do rukou vojenské vlády (Hagopian 1996: 15-16). V roce 1967 Národní kongres schválil novou ústavu, díky které se Brazílie změnila z federace na unitární stát a na post prezidenta nastoupil generál Artur da Costa e Silva. Tyto první dva roky od uchopení moci armádou došlo k mocenskému upevnění (Klíma 1998: 324).

Tyto represe měly za následek už v roce 1966 vznik gerilového hnutí v čele s Carlosem Marighellou. Vznik dalších gerilových či militantních hnutí následoval a tyto skupiny se pro nový režim staly nepříjemnou překážkou. Gerilové skupiny přepadaly banky a supermarkety za účelem zisku zbraní, nebo jiných prostředků potřebných k válce. I přes pozitivní dopad ekonomické politiky státu se v roce 1967 objevovaly nové skupiny bojující proti režimu. Dopady opatření byly používány jako argumenty, které měly pozitivně vyzvednout vojenský režim. Důležitým orgánem, který vznikl v roce 1968, byla Národní bezpečnostní rada. Působení této rady bylo velmi široké, od výroby oceli přes výměnu starostů po vnitřní odbory. Jako potlačení lidských práv je také možné brát vládní dekret číslo 477, podle kterého byli z univerzit vyloučeni studenti, kteří se věnovali jakékoli politické činnosti. I přes snížení inflace a dosažení ekonomických úspěchů se odpor vůči režimu nezmenšoval. Naopak k opozici se

přidala i církev, která se spojila se zakázanou komunistickou stranou. Vojenská vláda na to odpověděla zatčením brazilského kněze (Klíma 2011: 340-342).

Nedílnou součástí brazilské společnosti se stala nelítostná cenzura a mučení při vyšetřování. V bezpečí před terorem nebyli ani nejvyšší politici, řada senátorů či členové Nejvyššího federálního soudu byli zbavováni svých politických práv. Univerzity a školy trpěly cenzurou. Na školách bylo zakázáno vyučovat sociální studia, nevhodné knihy byly zabavovány a řadě vědců bylo znemožněno vyučovat na univerzitách. Kvůli vážné nemoci, která postihla prezidenta Costu e Silvu, se k moci dostali generálové pozemních vojsk, kteří dál pokračovali v nelítostném boji s opozicí pomocí dalších aktů. Šlo o akty, které stanovily trest smrti za „psychologickou, revoluční či podvratnou vládu“. V nejlepším případě za nevhodnost či škodlivost vůči režimu měli být obyvatelé Brazílie vyhoštěni (Klíma 1998: 329).

V roce 1969 se novým prezidentem stal Emílio Garrastazu Médici, který v roce 1970 prohlašuje, že před rokem 1974 (rok ukončující jeho mandát) bude v Brazílii obnoven demokratický režim. Zároveň ve stejném roce (1970) vznikl orgán Vrchní velení. Tento orgán byl neústavní a určoval zásadní politický vývoj země. Nejenom, že byl tento orgán hlavním hybatelem politických kroků ve státě, ale také například kontroloval veřejné projevy prezidenta. Další negativní dopad režimu bylo devastování životního prostředí na úkor vzrůstu průmyslových center. Nejhůře postiženou skupinu tvořili právě indiáni, kteří dopláceli na ekonomický růst, tak jako ostatní obyvatelstvo, které bylo ohroženo neustávajícím vládním terorem (Remmer 1989, 5-8). Tento fakt nebyl obyvateli přehlížen i přes takzvaný „brazilský zázrak“. Tento vzrůst HDP a kapitálových investic měl pramalý vliv na Brazilce. Výhodu lze spatřit v rozšíření konzumu a ve zvýšení pracovních míst (mzda bohužel zůstala stejná). 70. léta jsou také známá změnami směrem k neoliberalismu. Tento příklon neprobíhal pouze v Brazílii, ale v celé Latinské Americe. Spolu s neoliberalismem se objevil trend decentralizace. Tato decentralizace byla odůvodněna politickými a sociálními aktéry jako příslib přiblížení vlády k lidem (Falletti 2010: 140-142). Bohužel jak bylo uvedeno a bude dále rozpracováno, opatření vládnoucí elity spíše směřovalo k depolitizaci obyvatelstva.

Obrat k zlepšení situace nastal se zvolením nového prezidenta v roce 1974. Prezidentem byl zvolen generál Ernesto Beckmann Geisel. Tento muž si

uvědomoval důležitost nebezpečí dlouholetého střetu vládní strany s opozicí a církví. Tento prezident byl na jedné straně ovlivňován svými kolegy a na druhé straně byl žádán o „otevření režimu“. Když převzal úřad do svých rukou, konstatoval, že uvolňování režimu je a musí být pomalé a postupné. Byl to podle něho dlouhodobý proces, který nebylo možné uskutečnit rychle. Jisté změny naznačovaly i parlamentní volby, ve kterých měla opozice úspěch oproti předešlým letem. Přesto dál docházelo ke zmizení vyšetřovaných či mučení. To mělo za následek jak odsouzení veřejností, tak církví (Klíma 2011: 350).

Přelomovým rokem se stal rok 1978, kdy po sérii studentských protestů a také díky zhoršujícím se ekonomickým výsledkům politiky, vláda zahájila jednání s opozicí. Jednalo se o obnovení občanských svobod. Ten samý rok (1978) kolegium zvolilo na post prezidenta generála Joao Batistu de Oliveiru Figuereda, který byl v roli pokračovatele „uvolňování tvrdé linie“. Až do této doby byli guvernéri voleni nepřímou, tak jako zástupci Kongresu. To představovalo významnou výhodu pro vládní stranu (Skidmore 1988, 373).

2.1 Události po roce 1979

Na úvod této podkapitoly je důležité si upřesnit povahu režimu. Autoři se shodnou na autoritářství. Ale jak dále klasifikovat tento typ režimu, není snadné. Například Barbara Geddes rozlišuje mezi militantním autoritarismem, autoritarismem jedné strany, personalizovaným a smíšeným autoritarismem (Geddes 1999: 121-125). K největším teoretikům autoritářských režimů ale patří J. J. Linz. Tento režim dle Linze splňuje znaky autoritářského režimu. Linz vytvořil několik podkategorií autoritářských režimů. Šlo o Organicko-etatistické autoritativní režimy, mobilizační autoritativní režimy v postdemokratických společnostech, mobilizační postkoloniální autoritativní režimy atd. V případě Brazílie se jedná podle teorie J. Linze o byrokraticko-militaristický autoritativní režim. V tomto režimu nastává úzké propojení mezi byrokracií a armádou (v případě Brazílie došlo k propojení díky dosazení vojáků na byrokratické posty), vysoké funkce zastávají vojenští vůdci (prezidenti byli výhradně generálové). Režimy jsou velmi pragmatické, což dokazuje na příkladu Brazílie přístup k ekonomice. Docházelo ke snížení sociálního standardu na úkor snížení inflace a zvýšení investic kapitálu. Poslední rys je takový, že vojenská vláda se dokáže

přizpůsobovat změnám situací a na základě tohoto tvrzení Linze uvádí, že takovéto režimy jsou proto těžko odstranitelné (Linze 2000: 180-185). To v případě Brazílie naštěstí neplatí, i když záleží na názoru. Dvacet let trvání vojenského režimu je přece jen dlouhý časový úsek. A právě tento úsek ovlivnil budoucí vývoj Brazílie. Jak ve své teorii píše nejenom O'Donnell, Zakarii, ale také Diamond. Historie je jedna z proměnných, která určuje budoucí vývoj. Díky tomuto i předchozímu režimu brazilským elitám chybí jakékoli zkušenosti s demokracií. Tudíž přechod na tuto formu zřízení musel být opravdu pomalý. Vojenské elity vládnoucí 20 let, téměř neexistující opozice. Tyto podmínky panovaly při přechodu k demokracii. Ale otázkou zůstává, jak dokáží státníci, kteří prosazovali vládu teroru a cenzury vytvořit demokratické instituce nebo předpisy, které stanovují jednotlivé mantinely složek moci. Nejenom tyto problémy zděděné z minulosti budou pro budoucí nastolení demokratického zřízení v Brazílii problém. Z toho důvodu je nutné uvést historické pozadí roku 1979, kdy začíná docházet ke změnám výše definovaného politického systému.

Již od ledna roku 1979 začalo být znatelné zlepšení, které by mohlo vést k nastolení demokracie. Jedním z kroků k nastolení nového systému bylo zřízení Ústavní rady, povolení zakládat politické strany, či zrušení trestu smrti. Prezidentovi byly uzmuty některé pravomoce, jako rozpustit Kongres. Došlo i ke zlepšení ochrany práv obyvatel, kdy byla zrušena možnost, aby prezident mohl zkonfiskovat osobní vlastnictví obyvatel Brazílie (Klíma 1998:336-338). Tohoto výsledku dosáhly stávkové kampaně, protesty studentů a silící manifestace. Nemalou měrou se na tomto vývoji podílela politická, fiskální a administrativní decentralizace. Díky přímé volbě guvernérů (bude dále zmíněno) došlo ke snížení vlivu vládnoucích elit na státy Brazílie. Dalším krokem bylo schválení nového Organického zákona o politických stranách. Parlamentem schválený zákon ukončoval dobu, kdy jedinými hráči ve stranickém systému Brazílie byly strany Spojenectví pro národní obrodu a Brazilské demokratické hnutí. Právě umožnění této soutěže může být považováno za první krok decentralizace, a to decentralizace politické (Falleti 2010: 144-149). I přes nepříznivou ekonomickou situaci, kdy se inflace vyšplhala na 110 %, zastánci starého „tvrdého“ režimu museli ustupovat reformátorskému křídlu. Kvůli nemožnosti podílet se na rozhodování o osudu Brazílie se uchýlili k atentátům a teroru (Klíma 2011: 349).

I přes tyto události se v listopadu 1982 konaly první přímé volby guvernérů od roku 1965. Hlasování probíhalo systémem vázaných hlasů. Vysoké funkce, které byly obsazované hlasováním voličů, musely být obsazeny na kandidátce jednoho voliče pouze jednou stranou. To znamená, že pokud by na post vyšších funkcí volič uvedl kandidáty z různých stran, byly by jeho hlasy neplatné (Klíma, 2011: 348-350).

Mohlo by se zdát, že toto posunutí k přímým guvernérským volbám mohlo starý režim ochránit a podpořit jeho existenci na delší dobu. Pravdou je, že manifestace občanů byly stále masivnější. Důvodem byla hluboká ekonomická krize a stále nedostatečná ochrana práv. Dalším cílem, kterého chtěla opozice dosáhnout, byly přímé prezidentské volby. Tento požadavek podporovali i obyvatelé v naději, že se díky politickému zvratu vyřeší jak sociální, finanční, tak i bezpečnostní situace, která stále tížila mnoho brazilských rodin. V roce 1983 tedy Strana pracujících vytvořila kampaň, jejímž heslem bylo Přímé volby hned! Došlo i k předložení návrhu zákona, který měl zavést přímé prezidentské volby (Klíma 2011: 350). Tendence požadovat přímou volbu zde byly již v roce 1980, bohužel díky nedisciplinovanosti a nejednotnosti opozice návrh neprošel. Stejný osud potkal návrh z roku 1983, který podal poslanec za stranu Brazilské demokratické hnutí Mato Grosso Dante de Oliveira. Zákon nebyl bohužel schválen. Z potřebných 320 hlasů dostal pouze 298. Tudíž příští prezident byl opět volen kolegiem volitelů (Falleti, 2010: 155-157). Tato volba proběhla v roce 1985. I přes neúspěch někteří autoři tvrdí, že konec vojenské diktatury nastává díky uvolnění již v roce 1982 (Samuels, Abrucio 2000: 57). Tato práce se ale bude držet datování vojenského režimu do roku 1985. Důvod bude zodpovězen v následující kapitole.

3 Brazílie v letech 1985-1994

Třetí kapitola nejen odpoví na otázku nastíněnou v kapitole druhé, ale poskytne historický vhled do doby 90. let. Je důležité si uvědomit, v jaké situaci se Brazílie nacházela po pádu vojenské diktatury, jakým problémům musela čelit. Cílem této kapitoly, která je rozdělená do dvou podkapitol, je nejdříve nastínit historické pozadí 90. let a pak analyzovat stranický systém. Na závěr této kapitoly budou shrnuty základní rysy hybridního systému Brazílie vyplývající z předchozích částí třetí kapitoly.

Díky neúspěchům opozice a dalších aktérů se prezidentské volby konaly stejným principem jako v roce 1979. Prezidenta volilo kolegium volitelů 15. ledna 1985. V těchto volbách zvítězila opozice. Demokratická aliance jako svého kandidáta postavila bývalého guvernéra Minas Gerais Tancreda de Almeidu Nevese. Nevesovo vítězství bylo jasné a nezpochybnitelné. Věk nově zvoleného prezidenta nebyl na jeho straně. Po převzetí úřadu se jeho zdravotní stav výrazně zhoršil a funkci musel opustit. Místo Nevese kolegium zvolilo jako nového prezidenta José Sarney de Araújo Costu. Nebyl to lehký úkol pro nového prezidenta převzít úřad. Nejenom, že Demokratická aliance nebyla příliš důvěřivá ke Costovým schopnostem vykonávat tuto funkci, ale především byla tato aliance skeptická vůči malé autoritě nově zvoleného prezidenta. Pozice prezidenta byla na jedné straně ovlivňována opozicí a na druhé straně provládní stranou. Nakonec se nově zvolený prezident přiklonil k demokratické opozici, možná z důvodu, že vládní strana, které byl dříve členem, ho považovala za zrádce a oportunistu (Skidmore 1988: 257). Právě tento prezident musel čelit chybám minulosti, kdy byly vytvářeny orgány vybudované minulým režimem za účelem podpory politického systému budovaného vojenskou vládou. I přes nutné zachování některých důležitějších institucí, které v minulosti podpiraly režim, dokázal opatrnou cestou odstraňovat pozůstatky autoritářství a více zemi přiblížit ke svobodným volbám (Klíma 2011: 351). Výsledky byly ale pořád nejisté, například díky výše zmíněnému zachování tajné policie, která v minulosti pronásledovala příslušníky opozice a hrubě porušovala lidská práva (Fausto 2000: 519).

Důležitým krokem směrem k demokracii bylo otevření politické scény, ke které částečně došlo už v roce 1983. Otevření bylo umožněno dodatkem k ústavě,

díky kterému se zvýšil počet politických stran. Odpůrci starého režimu, kteří museli emigrovat, se vraceli zpět do země. Dříve pronásledovaní intelektuálové byli nyní pro vládu přínosem, tudíž se jako důležité ukázalo investovat do vzdělání, právě kvůli zlepšení vztahů. Ten samý princip byl uplatňován v případě církve. Církev namísto podpory starého režimu se snažila o jeho destabilizaci. Čistky, které během vojenského režimu byly prováděny v jejích řadách, se daly jen těžko popřít (Hagopian 1996: 24-26). Jako snahu o usmíření můžeme vidět návštěvu prezidenta Sarneyho ve Vatikánu, kde vedl s církví debatu o sociálních problémech, kterým Brazílie čelila (Klíma 2011: 353).

Sociální problémy nebyly jediné, kterým nový prezident čelil. Jako daleko palčivější problém se ukázala ekonomická situace. Řešení této otázky je podle Francese Hagopiana hlavní otázkou. Ekonomická politika má podle něho za úkol sjednocovat právě rozdělené politické a sociální skupiny. Důležité je stanovit co nejoptimálnější ekonomickou strategii, která vytvoří konsenzus v rozdělené společnosti. Nově vytvořená strategie přináší možnost, jak rozrušit vazby oligarchů na vládní elity (Hagopian 1996: 25-26).

Jako plán záchrany a obnovy ekonomiky Brazílie byl navrhnout protiinflační a reformní plán CRUZADO. Tento plán přijatý v roce 1986 se snažil vyřešit inflační problémy. Plán měl pomoci prostřednictvím přijetí nové měny, zmrazení cenové a mzdové hladiny. Na realizaci nového ekonomického plánu byly vydány nemalé finance, které měly za úkol vytvářet nové pracovní nabídky, umožnit rozvoj infrastruktury nebo rekvalifikaci. I přes rozšíření tohoto plánu z důvodu nedostatku spotřebního zboží a potravin se nepodařilo systém vyrovnat. První rok bylo sice viditelné zlepšení, inflace se zmenšila téměř na polovinu, a zároveň se nezmenšil růst HDP. Ale po zdárném prvním roce došlo k inflačnímu tlaku, který zapříčinil, že vláda musela upustit od opatření zavedeným kvůli plánu Cruzado. (Amann in Kinzo, Durkeley 2003: 110-123).

Díky euforii, která na začátku realizace plánu panovala, se objevily příznivé podmínky pro tvorbu nové ústavy. Ústavodárné shromáždění, které mělo vytvoření nové ústavy na starosti, se začalo scházet v lednu 1987. Na první pohled bylo jasné, že příprava nové ústavy bude náročným procesem kvůli vysokým očekáváním společnosti. Veřejnost očekávala jednak potvrzení demokratického zřízení a také vyřešení sociálních a společenských otázek (Klíma 2011: 353).

Nová ústava byla vytvořena 5. října 1988. Už při vzniku této ústavy zazněli četné kritiky, jednak z důvodu jejího rozsahu. Šíře a hloubka oblastí, které tato ústava upravovala, byla velmi široká. Dalším cílem kritiků bylo zahrnutí oblastí, které běžně ústavní pořádek státu netvoří. Tato ústava například upravovala výběr a rozdělení daní. Nejspíš šlo o uplatnění negativní zkušenosti z minulosti, kdy zákony dodržovány nebyly a to nahrávalo různým společenským skupinám, které v ústavě de facto zakotvily svoje zájmy a lépe si tím zaručili jejich dodržování (Fausto 2000: 524-525). Tato ústava rozšířila sociální a politická práva. Občané nyní mohli získat informace o své osobě, které byly v policejních archivech. Brazilští indiáni byli uznáni mezi menšinami. Byla uznána jejich práva na vlastní společenskou organizaci. 7. září 1993 mělo podle ústavy dojít k plebiscitu, ve kterém se rozhodne o formě státního zřízení. Hlavní otázka tedy byla, zda Brazílie bude parlamentním či prezidentským systémem. Tato ústava je vnímána jako rozhodující moment, kdy byl jednoznačně překonán autoritářský režim z doby minulé (Klíma 2011: 252).

Ani tato euforie z nové ústavy netrvala moc dlouhou dobu. Už po roce masivně vzrostla inflace a docházelo k masivnímu odlivu kapitálu ze země. Situaci ještě zhoršovala indiánská problematika. Násilí, které na nich bylo páčáno, mělo za následek vznik nových hnutí odporu a díky otevřenosti země se tento problém stal podnětem nejen pro národní, ale i světovou diskuzi. Jediné východisko, které představovalo naději, byl demokratický politický systém, díky kterému mělo dojít k prvním přímým volbám prezidenta (Němec 2004: 3-7).

Přímé volby se konaly 15.-17. prosince 1989. Stáli proti sobě dva kandidáti a to Luiz Inácio da Silva a Fernando Collor de Mello. Nově zvoleným prezidentem se stal Mello, který hned po svém nástupu předložil plán k hospodářskému rozvoji nazvaný „Nová Brazílie“. Tento program spočíval v konfiskaci bankovních fondů a velmi tvrdým přístupem vyvolával spíše vlny nevole (Klíma 2011: 253). Brazílie se potýkala s bídou, epidemiemi nemocí (cholera, malárie...) a s nájezdy polovojenských skupin, které ohrožovaly a okrádaly jak venkov, tak chudé oblasti ve městech. Dále pokračovala devastace přírody a přirozeného prostředí indiánů, kteří byli paradoxně ohroženi modernizací státu. Díky přivlečení různých nemocí do indiánských společenstev docházelo k vymření některých kmenů. Amazonie také velmi trpěla populačním tlakem. Do různých částí Brazílie se sjížděli zlatokopové. Právě díky nim nejenže

docházelo k šíření nemocí, ale také k násilí, kterého se dopouštěli na indiánech (Rajão, Georgiadou: 103- 106).

Špatnou sociální i ekonomickou situaci nezlepšil ani plán Nové Brazílie, a to mělo za následek nutnost požádat Mezinárodní měnový fond o pomoc. Tato skutečnost způsobila zkrácení trpělivosti Poslanecké sněmovny, která roku 1992 začala proces s prezidentem Collorem. Prezident byl obviněn z korupce, ale rezignovat nehodlal. K odstoupení byl nakonec donucen díky demonstracím. Obyvatelé tento úspěch považovali za jednoznačné vítězství demokracie v Brazílii. Bohužel cesta k úplnému vítězství demokracie byla ještě dlouhá. Svědčí o tom i fakt, kdy roku 1992 došlo ke vzbouření vězňů ve vězení v São Paulu. Incident skončil 111 mrtvými. Další incident mezi policií a civilisty se stal v roce 1993. Výsledkem bylo zabití osmi chlapců a dětí. I přes zděšení jak politické scény, tak veřejnosti byli obviněni pouze dva policisté (Klíma 2011: 356).

I přes vyplouvající skandály obyvatelé Brazílie v roce 1993 v plebiscitu zvolili politický systém moci Brazílie. Překvapivým výsledkem byl zvolen prezidentský systém moci, která oslabuje moc parlamentu. Jako třetím řešením k parlamentnímu systému byla navržena monarchie v čele s dědicem trůnu Pedrem de Orléans e Braganca, dědice ze čtvrté linie právoplatných nástupců majících nárok na brazilský trůn (Berlinck 2011: 420).

Hlavní prioritou země bylo vyřešit ekonomickou situaci. S plánem na záchranu Brazílie přišel ministr financí Fernando Henrique Cardoso, který vypracoval Plán Real. Ekonomická stabilizace měla být dosažena díky liberalizaci vnitřního trhu za pomoci odbourání protiinflačních mechanismů. Zavedením nové měnové jednotky a výše uvedenými opatřeními došlo ke snížení inflace a k hospodářskému oživení. 3. října 1994 se konaly prezidentské volby. Cardoso, který kandidoval za stranu Sociální demokracie, dokázal zužitkovat výsledky z Plánu Real, které se rychle a viditelně dostavily po zavedení plánu do praxe. Cardoso, díky úspěchu plánu, vyhrál prezidentské volby už v prvním kole. Bohužel se ukázaly i negativní důsledky plánu, a to zvětšování sociálních rozdílů mezi vrstvami brazilské společnosti (Němec, 2004: 3-5).

I v dalších prezidentských volbách konaných v roce 1999 zvítězil Cardoso. Přes zvýšení podnikatelské iniciativy bylo jasné, že ani Plán Real není pro Brazílii zcela vhodnou strategií, jak stabilizovat ekonomiku. Dobré výsledky dosažené v podnikatelské sféře měly negativní vliv na životní prostředí, které bylo

drancováno. Byly ničeny přírodní rezervace spolu s původními obyvateli. Zlepšení ochrany svých práv se domorodé obyvatelstvo dočkalo až s nástupem nového prezidenta Luize Inácia Luly da Silva (Klíma 2011: 360).

První roky po započetí cesty k demokracii nebyly pro Brazílii lehké. Tato země se musela potýkat s pro ni typickou sociální nestabilitou. Velké rozdíly v přerozdělování příjmů, půdy a bohatství vedly k prohloubení propasti mezi obyvateli. Ekonomická situace se také nezlepšovala. Vzrůst nezaměstnanosti, celková hospodářská krize a měnová nestabilita sužovaly obyvatele stejně, jako teror za dob vojenské diktatury. I přes vybudování demokracie je třeba mít na paměti, jak složité bylo nový režim v Brazílii vybudovat. Současný stav je podle mnoha autorů křehký a závisí na ekonomickém vývoji Brazílie a vyřešením sociálních problémů (Linz et al. 1996: 187).

3.1 Stranický systém Brazílie v období 90. let

Stranický systém je jeden z důležitých prvků politického systému. Hybridní systém se podle O'Donnella projevuje existencí spíše zkorumpovaných elit, které se díky stranám a využívání volebního systému dostávají dál do politických institucí. Z toho důvodu je v této práci zahrnuta analýza stranického systému Brazílie. Pokud zkoumáme stranický systém 90. let, je nutné se nejdříve obeznámit se stranickým systémem minulého režimu. V období dvacetileté vojenské diktatury určovala směřování politiky tvrdá konzervativní pravice. Jedinými dvěma povolenými stranami byla vládní strana Spojenectví pro národní obrodu a opoziční strana Brazílské demokratické hnutí. Tato pravicová vládní strana, vytvořená sloučením stran, určovala směr země. Jedinou oficiální opozicí se stalo už zmíněné Brazílské demokratické hnutí. Opoziční strana měla podporu především u nižších vrstev společnosti, jako byli například dělníci (Klíma 1998: 320-322).

Politické strany nebyly obnovovány až s definitivním pádem vojenského režimu. Prvním ústupkem režimu se stal už Organický zákon z roku 1979, kterým skončila vláda jedné strany. Na politické scéně se objevili i další aktéři jako například Dělnická strana, za kterou později kandidoval jeden z budoucích prezidentů Brazílie (Bernfield 1994: 69-75). Do výčtu nových nebo obnovených stran také patří Lidová strana, Demokratická tralabhistická strana (PDT) a

Brazilská strana pracujících (PTB). Došlo k přejmenování stran. Vládní strana změnila svůj název na Demokratickou sociální stranu. Jak ve své práci podotkl pan docent Klíma, „strana si změnila svůj název, aniž by prosazovala demokracii nebo sociální program“ (Klíma 2011: 349).

Jak bylo uvedeno, politický systém Brazílie v dobách vojenské diktatury byl ovládán pravíci. Ale po dvaceti letech vlády pravicové strany se situace změnila. Orientace stranického systému a voličských preferencí se vychýlily doleva (i když rozlišovat pravici a levici není v Latinské Americe správný přístup ke kategorizaci stran). To znamená, že ve volební soutěži získávala stále více hlasů opozice. Rok 1985 je vnímán jako významný mezník nejen kvůli zvolení prvního civilního prezidenta Brazílie po dvaceti letech. Další významnou změnou, ke které došlo, byla výhra strany Brazilského demokratického hnutí. Tato strana vznikla jako přímá pokračovatelka opoziční strany z dob vojenské diktatury. Strana Brazilského a demokratického hnutí vznikla jako velmi heterogenní strana. Její členy zpočátku spojovalo úsilí o demokratizaci Brazílie a navrácení vlády do rukou civilistů. Ale další prvek, který by sjednocoval tuto stranu, bychom v jejím programu těžko hledali. Úspěch tato strana slavila i ve volbách do ústavodárného shromáždění v roce 1986, kdy získala absolutní většinu křesel. V minulých volbách v roce 1982 strana sice nezvítězila, ale byla překvapivě zastoupena v parlamentu spolu s nově vzniklými stranami z téhož roku. Tento úspěch, jak bylo výše uvedeno, byl o rok později překonán vítězstvím absolutním. Nicméně neexistence jednotícího prvku se na této straně projevila hned po dosažení cílů (alespoň částečná demokratizace Brazílie). Výsledkem bylo vytváření nejrůznějších frakcí. Tato skutečnost byla vnímána velmi pozitivně, kvůli obavám z možného návratu vlády jedné strany, tak jak tomu bývalo za vojenské diktatury (Fausto 2000: 524-526).

Dovršením pro změnu režimu se stala ústava v roce 1988. Spolu s novou ústavou se děly i změny ve stranickém systému. Ze strany Brazilského demokratického hnutí se oddělila Brazilská sociálně demokratická strana (Němec 2004: 3) Legalizovány byly i dvě komunistické strany. Tyto strany ale neměly v tamější době naději na úspěch (Klíma 2011: 351). Zvýšení volební úspěšnosti se naopak dočkala Dělnická strana, která vznikla z různých hnutí, které se v brazilské občanské společnosti vytvořily. Právě hnutí a odbory hrály významnou roli například v obhajobě práv domorodého obyvatelstva.

Snaha vytvořit volební pravidla tak, aby nevedla k dominanci jedné, i když demokraticky zvolené strany, se ukázala jako úspěšná. Už v roce 1982 se v parlamentu objevila například Dělnická strana nebo Demokratická tralabhistická strana. Mohli bychom konstatovat, že snaha zvýšit počet politických stran v Kongresu se povedla až přespříliš. Postupem času se stranický systém zaplnil mnoha stranami. Nynější situace je taková, že na federální úrovni nalezneme více jak deset relevantních stran. Brazilský Kongres je tvořen dvěma komorami. Poslanecká sněmovna, která je obsazována poměrným volebním systémem a Senát. Překvapujícím faktem je, že horní komora je obsazována jednokolovým většinovým systémem, který by spíše měl vést k dvoustranickému systému. Velký počet stran, jak v Poslanecké sněmovně, tak Senátu, je malá stranická disciplína (Němec 2004: 5).

Po volbách v roce 2014 získalo 26 stran zastoupení v dolní komoře a 17 stran v Senátu (Internetové stránky Poslanecké sněmovny a Senátu brazilského Kongresu). Takový počet stran na jednu stranu sťažuje přijímání zákonů nebo změn ústavy, na druhou stranu poskytuje i malým stranám možnost reprezentovat jiné zájmy, než které prosazuje zbytek populace. V tak multikulturní zemi, jako je Brazílie, představuje tento fakt pro mnoho autorů spíše výhody (například v otázce rozpočtu země) (Reis 2014: 5).

3.2 Základní rysy brazilského hybridního režimu

Důležitým faktorem, který je patrný hned na začátku budování nového systému, je existence politických institucí, které mají utvářet rámec nového režimu. V případě Brazílie došlo ke zrušení institucí, podpírajících vojenský režim. Ale i přes nastavení formálních demokratických pravidel se Brazílii v 90. letech nepodařilo plně obsáhnout demokratické prvky do svého politického systému. Hybridní režim, který byl nastaven, měl jisté znaky, které odpovídají v teoretické části popsaným konceptům.

Jedním ze základních znaků hybridního režimu je podle O'Donnella prezident, který je v pozici zachránce národa. Jeho pravomoci jsou velké a de facto ničím neomezené. Prezident je volen přímo v dvoukolové volbě. Dále při sestavování svého kabinetu není ničím omezený, vláda parlamentu odpovědná není, neprobíhá zde žádné hlasování o důvěře. Přesto musí prezident před

započetím svého funkčního období před Kongres předstoupit, představit jím vybraný kabinet a vládní program. Proto tedy musí být obezřetný, kvůli získání podpory v Kongresu, ale jak bylo řečeno, není zde kontrola jím vybrané vlády jinou složkou moci. (Němec 2004: 2-5). Prezidencialismus je součástí historické mentality. I přes možnost vybrat si parlamentní systém veřejnost odhlasovala systém prezidentský. Tento rys (přítomnost prezidencialismu) je jeden z klíčových rysů stanovených v teoretické části. Dalším znakem je malá vládní odpovědnost. Tento znak v případě Brazílie můžeme ukázat opět na prezidentské funkci. K pravomocem prezidenta patří možnost předkládat návrhy zákonů. Zajímavý je fakt, že v 90. letech byl počet zákonů, které navrhl prezident velmi vysoký. Šlo o více jak 85% zákonů (Power 2010: 23).

Další z pravomocí prezidenta je vydávat dekrety. Dočasná opatření se silou zákona jsou účinné ihned bez jakéhokoli schválení jinou složkou moci. Jistá „kontrola“ exekutivy tu existuje. Pokud dekret Kongres do určité doby neschválí, přestanou být účinné a nestanou se z nich platné zákony. Prezidenti v 90. letech dekrety využívali k prosazení různých zákonů. Například šlo o výše zmíněné ekonomické projekty určené ke zmenšení inflace a špatné hospodářské situace, příkladem může být v předchozí kapitole zmiňovaný Plán Real, který uskutečnil prezident Cardoso nebo plán Cruzado. Tyto dekrety byly v minulosti hojně využívané všemi prezidenty, například Collorem nebo Cardosem (Pereira et al. 2002: 10-15).

V roce 1992 byl Collor donucen, díky manifestacím, odstoupit z prezidentské funkce. Bývalý prezident byl obviněn z korupce. Nahradil ho viceprezident Itamar Augusto Franco. Odstoupení prezidenta lidé brali jako potvrzení demokracie, ale korupci a mafiánské sklony elit to nevymýtilo. Ukázalo se, že nejenom prezident, ale také šéf prezidentovy volební kampaně zneužívali svoje funkce. Díky načerpaným státním financím si odvolaný prezident mohl dovolit přepychový exil v Miami. Šéf prezidentovy kampaně Farias byl po odvolání prezidenta uvězněn a poté zavražděn. Nejenom tato aféra vyplula na povrch. V říjnu roku 1993 došlo k odhalení nelegálních aktivit předsedy rozpočtového výboru Kongresu. Předseda José Carlos Alves dos Santos byl odhalen jako spolupracovník pašeráků drog, spolupachatel vraždy a padělání (Klíma 2011: 356). Tento fakt se shoduje s dalším kritériem pro hybridní režim. A to nedodržování rule of law.

Toto jednání elit nasvědčuje o nerespektování demokratických principů nastavených nejen ústavou, ale i dalšími zákony. Jak trojice autorů zmíněná v teoretické části píše, nerespektování vlády zákona a neexistence brzd a protiváh nahrává elitám, které jsou bohužel zatížené historickou minulostí, a tudíž jsou zkorumpované. I přes existenci demokratického institucionálního nastavení v Brazílii měly ve svých rukách moc elity, které neplní své závazky. Cílem zkorumpovaných elit je získat více moci a majetku. Velmi ironickým příkladem je skutečnost, kdy se odvolaný prezident Collor zavázal vyřešit indiánskou otázku. Kvůli získání lepšího spojení byly v rezervacích vystavěny přístavací plochy. Ve skutečnosti ale tyto plochy sloužily jako možnost pro zlatokopy dostat se do odlehlých částí Brazílie. I přes zákaz ničení kulturního dědictví do chráněného území zlatokopové vtrhli a situace se opět zhoršila. Vlny násilí se stupňovaly a vyvrcholily v roce 1993, kdy vláda konečně zasáhla. Na záchraně jak kulturního dědictví, tak domorodých kmenů se v Brazílii podílely hlavně různá hnutí, odbory a církve. I přes tlak mezinárodního prostředí bylo velmi těžké donutit stát plnit sliby ohledně chráněných oblastí. Netransparentnost v politickém systému Brazílie znemožňovala organizacím bránit přírodní a kulturní bohatství (Rajão, Georgiadou 2014: 98-102). Tato netransparentnost, nejen v systému jako takovém, ale i v otázkách rozhodování elit při tvorbě zákonů, má za následek nízkou důvěryhodnost ve formální instituce. I ve výše zmíněném případě bylo nutné, aby zasáhly mezinárodní organizace. Do té doby stát nereagoval na požadavky hnutí ani odborů. Právě nedostatek důvěry v instituce má za následek nízkou politickou participaci občanů. Výsledkem je participace občanů spíše v různých hnutích, tedy neformálních institucích. Veřejnost na základě nedůvěry pochybuje o možnostech demokracie, tedy co může demokracie nabídnout a čeho může být skrz demokratické instituce dosaženo (Power 2010: 22).

Dalším rysem pro hybridní režim by mohli být guvernéri jednotlivých států brazilské federace. Tito guvernéri mají nejen velkou administrativní a politickou autonomii. K jejich pravomocem také patří určovat některé sazby daní platných v jejich státech. Tudíž k výše zmíněným pravomocím také přibývá fiskální samostatnost. Se změnou ústavy ještě došlo k zavedení automatické odpovědnosti převodů zdrojů z federální úrovně na nižší jednotky. Úskalím se ale stal fakt, že zároveň s touto změnou nebyla předefinována odpovědnost států za alokaci převedených zdrojů (Cheibub 2002: 5-12). Guvernéri představovali oporu

vojenského režimu. V 90. letech se stali podporou pro státníky, kteří byli ovlivněni svým osobním zájmem, který prosazovali na úkor veřejného blaha. Klientelismus tedy nebyl novým fenoménem, pouze starou strategií ve vládní hře. Tento rys, klientelismus a korupce najdeme tedy i v brazilském systému .

Brazílie se nejenom potýká s korupcí, ale problémem by mohl být také fragmentovaný stranický systém. Důvodem vysokého počtu stran v Kongresu a dále i v nižších orgánech země je nejenom volební systém a ekonomická, sociální a politická různorodost Brazílie (jak bylo uvedeno například v případě Kongresu v předcházející kapitole). Významným důvodem je malá stranická loajalita a disciplína poslanců a senátorů. To je patrné i v období voleb, kdy elity pragmaticky přecházejí buď z opozičního tábora do vládního, nebo naopak. Zástupci tak činí dle předvolební situace, kdy dochází ke kritice vlády nebo opozice veřejností. Možná právě díky této možnosti přecházet z jednoho tábora do druhého neshledávají elity nic špatného na tak velké fragmentovanosti stranického systému, která je podle některých autorů logická díky heterogenitě Brazílie a je podle nich téměř nemožné získat jednotnou podporu (Lamounier 1989: 140-143).

I prezidenti tuto situaci využívali k prosazování svých cílů. Prezident v tomto případě může podle projednávaného zákona operativně vyhledávat podporu pro svůj návrh. Jinými slovy, takováto stranická fragmentace parlamentu poskytuje prezidentovi široké pole pro manévrování při hledání hlasů na podporu jeho návrhu (Amorim et al. 2003: 550-560).

Volební soutěž v Brazílii je sice v dnešní době svobodná. V minulosti tomu bylo jinak. Docházelo k machinacím s volebními výsledky, zásahům do volební kampaně. V době vojenské diktatury cenzura znemožňovala rovný přístup oběma stranám do médií. 90. léta sice poskytla opozici možnost kandidovat ve svobodných, a co je důležitější, v rovných volbách. Přesto docházelo k přijímání úplatků a machinacím, které měly za úkol vynést určité elity na určité pozice v institucionálním politickém systému. Tato situace byla velmi patrná ve vztahu federální a regionálních vlád. Olicharchické elity ve státech Brazílie byli i v 90. letech významnou podporou pro kandidáty ve volbách. V roce 2002 se konaly prezidentské volby, ve kterých kandidoval Lula da Silva proti senátorovi Josému Serrovi. Překvapivě zvítězil Lula da Silva, pro kterého to byla čtvrtá kandidatura v prezidentských volbách. Svoje předchozí neúspěchy prezident okomentoval tím způsobem, že kdyby chtěl být stejným prezidentem jako ostatní, tak by uzavřel

dohodu s olicharchy a prezidentem by se stal už dávno. V minulosti se tento prezident ostře vyhraňoval vůči politické administrativě a jejím oporám (Němec 2004: 8).

Také je možné uvést fakt, že stranický systém je samozřejmě důležitou součástí politického systému, ale na druhou stranu „státní delegace“ zastupující jednotlivé části federace jsou tvořeny s velkou nezávislostí na politických stranách. Strany mají slabší organizaci a jsou většinou catch-all typu. To znamená, že se snaží přilákat co největší spektrum voličů. Brazilské strany s výjimkou pár stran mají nižší stupeň kontinuity a jsou velmi ovlivněné klientelistickými vazbami. Jak už bylo uvedeno, guvernéri tedy hrají ústřední roli v brazilském systému. Podle Abrucia jejich síla na národní úrovni spočívá v jejich schopnosti vytvářet své vlastní „delegace“ v Kongresu. Pro něj národní politika sleduje stav logika, podle kterého ve věrnosti místních volebních základen dominují národní a partyzánské zájmy. V tomto smyslu je Kongres přeměněn na „shromáždění států“ (Abrucio 1998: 170-179).

Podpora oligarchů není jediným nástrojem kandidátů pro dosažení úspěchu ve volbách. V Latinské Americe je velmi používanou strategií populistická rétorika. I v 90. letech tomu nebylo jinak. Převážně prezidenti ji využívali hojně. V některých případech byli právě neuskutečněné předvolební sliby důvodem k sesazení prezidenta (Castro 2003:470). Prezident byl a je volený přímo, tudíž nese velkou zodpovědnost za krach vládní strategie, například při řešení ekonomické a sociální krize. Jak říkají teoretici, v hybridních režimech přímo volený prezident je závislý na popularitě veřejnosti. Právě bohatí oligarchové a zároveň prezident podle autorů znesnadňují vytvoření stabilní většiny z důvodu snadné manipulace s vládní elitou. Jednou z příčin, proč je toto vůbec možné, je už více zmiňovaná fiskální decentralizace (Samuel 2000: 243). Na druhou stranu je právě prezident považován za pojídlo, které drží stranický systém v chodu. V Brazílii se uplatňuje tzv. koaliční prezidencialismus. Tento termín můžeme chápat buď jako cestu, jak získat potřebnou legislativní většinu, nebo jako prostředek k dialogu stran. Potřeba koalic je v brazilském systému zjevná (Index potřeby koalic 63,65%). Koalice se formují na podporu prezidentské kandidatury. Jejich velikost záleží na pravděpodobnosti zvolení kandidáta do funkce prezidenta. Nejširší koalice se zformovala v roce 2010. Šlo o koalici 10 stran. Stabilita těchto volebních koalic je

velmi křehká, tak jako loajalita členů stran. Tato nestálost, jak koalic, tak elit deinstitalizuje křehké brazilské demokratické struktury (Power 2010: 20).

4. Brazílie po roce 1994

Tato kapitola se bude zabývat obdobím po roce 1994. Klíčovým v této kapitole je rok 1999, kdy Lula da Silva započal svoje druhé volební období. Kapitola bude obsahovat nejdříve historické shrnutí a poté se zaměří na změny v politickém systému Brazílie

Jak bylo výše zmíněno, v roce 1994 vyhrál prezidentské volby Cardoso. Díky úspěchu svého Plánu Real byl v roce 1999 zvolen znovu. Další prezidentské volby konané v říjnu roku 2002 zvítězil spoluzakladatel a předseda Strany pracujících, Luiz Inácio Lula da Silva. Porazil Josého Serru (podporovaný Cardosem). Lula da Silva nebyl v politice nováčkem. Svoji kariéru zahájil již v roce 1968, kdy vstoupil do odborů. Bojoval za vyrovnání mezd, vedl stávky za lepší pracovní podmínky. Další úrovní v jeho kariéře bylo místo poslance ze Sao Paula ve Federální sněmovně Kongresu. Na funkci prezidenta poprvé kandidoval v roce 1989. Tento pokus mu bohužel nevyšel. V roce 1992 při odvolání prezidenta Collora se účastnil tohoto procesu. Další kandidatura v roce 1998 skončila také neúspěchem. Zvolen byl tedy až v roce 2002. Kvůli úspěchu omezil radikální výrazy o vládním establishmentu a snažil se prezentovat jako středová alternativa. Jeho prvními cíli po nástupu do funkce bylo bránit národní ekonomiku a zlepšit sociální podmínky v Brazílii (Němec 2004: 8-10).

V některých reformách prezident Lula navázal na svého předchůdce. Provedené reformy jako například reforma důchodového zabezpečení státních zaměstnanců nebo změna daňových pravidel byly jedním z mnoha změn, které se nový prezident chystal prosadit. První rok vlády prezidenta ale neukázal, že se veřejnost rozhodla dobře při jeho volbě. Došlo ke zvýšení vnitřního dluhu, ale na druhou stranu vznikla nová pracovní místa. Lulovu autoritu také podkopávaly aféry a různé incidenty. Největší z afér vyplula na povrch v roce 2005. Dělnická strana podle této zprávy měla zaplatit určitou částku několika poslancům za to, že hlasovali ve prospěch prosazení zákonů navrhnutých vládou. Rok před tímto skandálem se odehrála kauza, kdy zahraniční novinář uvedl ve svém článku spekulaci, že je prezident alkoholik. Vláda tento skandál vyřešila vyhoštěním novináře. A co začalo jako nepodstatná událost, přerostlo o spekulace o sklonech prezidenta a vlády omezovat svobodu tisku. I přes prasknutí těchto kauz se výrazné změny v politickém obsazení nekonaly. Prezident odvolal tři ministry,

někteří jeho poradci rezignovali. Tento skandál neodradil Lulu od kandidatury v následujících volbách (Klíma 2011: 360).

V oblasti diplomacie a zahraničních vztahů se prezidentovi vedlo lépe. Jednou ze strategií Brazílie bylo být aktivní v problémech nejen Brazílie, ale i celého světa. Za úspěchy prezidenta Luly by se dalo považovat navázání dobrých vztahů jak s USA, Evropskou unií nebo například s Japonskem. Dalším dobrým počinem prezidenta bylo získání spolupráce Jih-Jih. Jednalo se o spolupráci s rozvojovými zeměmi. Důležitým aktem pro Brazílii se stalo založení Unie jihoamerických států v roce 2008. Jedná se o organizaci zahrnující spolupráci v odvětvích, jako jsou vzdělání, energetika, ochrana přírody, infrastruktura a bezpečnost. Cílem této spolupráce je mimo jiné eliminovat sociální rozdíly (Britannica).

Autorita prezidenta Luly byla v průběhu jeho dvou funkčních období dost kolísavá v závislosti na ekonomické krizi. Na druhou stranu tyto nedostatky vyrovnala úspěšná zahraniční politika. Prezidentské volby v roce 2010 skončily velmi překvapivým vítězstvím. Ve volbách zvítězila Dilma Rousseffová, která ve své volební kampani zdůrazňovala témata jako rasovou rovnost, svobodu tisku, svobodu náboženství a například reformu daní (Klíma 2011: 365).

Bouřlivým rokem pro novou prezidentku byl rok 2014, kdy se konaly největší demonstrace za uplynulých dvacet let. Lidé demonstrovali kvůli rostoucím cenám v dopravě, vysokým výdajům na mistrovství světa ve fotbale, které se v Brazílii konalo. Jedním z nečekaných aktů Brazílie bylo nepodepsání úmluvy o konci kácení pralesů. Tato úmluva byla vytvořená společenstvím OSN. Státy, které úmluvy podepsaly, se zavázaly omezit kácení deštných pralesů do roku 2020 na polovinu a do roku 2030 úplně. A ty země, které pralesy nemají, jako třeba Evropská unie, slíbily na oplátku přispět finančně. Brazílie tuto úmluvu nepodepsala a to údajně kvůli nemožnosti navrhnout v úmluvě případné změny. Přesto zahájila svůj program na ochranu deštných pralesů (Český rozhlas 2014). Otázkou je dodržování programu. Snad se Brazílie poučila z 90. let, kdy sice byly vytvářeny například přírodní rezervace, ale vláda se moc neangažovala v případě jejich ochrany.

V následných volbách v roce 2015 bylo vítězství prezidentky Rousseffové těsné. Jejím protivníkem byl Aécio Neves z Brazílské sociálně demokratické strany. Neves sám sebe prezentoval jako změnu pro Brazílii. Jeho cílem bylo

uskutečnit hospodářské reformy, které by měly usměrnit ochranářskou ekonomiku vlády a dopřát více nezávislosti centrální bance (Klíma 2011: 364).

Kvůli obvinění Rousseffové údajných neoprávněných machinací se státním rozpočtem se novým prezidentem stává Michel Temer, bývalý viceprezident a lídr nejsilnější brazilské parlamentní frakce - strany Brazílského demokratického hnutí. Nový prezident v květnu 2016 prohlásil, že chce obnovit důvěryhodnost Brazílie jak směrem dovnitř země, tak i ve světě. Za tímto účelem sestavil nový dvacetidvoučlenný, výhradně mužský kabinet. Nově navrženou politickou strategií nového prezidenta je zrušení nebo sloučení některých ministerstev. Tradičními cíli Michela Temera je hospodářské oživení Brazílie, přilákání investorů, zamezení korupce a snížení vysoké nezaměstnanosti. (BBC 2016)

Brazílie se potýká s velmi vážným problémem korupce. Svědčit o tomto faktu může i další událost z května tohoto roku, kdy došlo k odstoupení nového ministra pro transparentnost. Společným důvodem, jako u prezidentky Rousseffové, je korupce. Necelé dva týdny po představení nové vlády prezidenta Temera. Důvodem pro rezignaci byl fakt, že ministr údajně chránil ostatní politiky, kteří byli zapleteni do korupční kauzy spojené se státní ropnou firmou Petrobras. (BBC 2016)

4.1 Změny v politickém systému země

Současný brazilský systém prošel velmi mnoha změnami. Svědčí o tom i množství úprav ústavy od roku 1988. Do politického systému byl zakomponován mimo jiné i soubor brzd a protiváh. Podle O'Donnella jeden z důležitých prvků systému Brazílii v 90. letech chyběl a tím ohrožoval výslednou snahu o demokratizaci země. Podle Jana Němce by ale nebylo zcela od věci složitou ústavu zjednodušit. Komplikovaná ústava dnes spíše zabraňuje efektivnímu výkonu moci a zabraňuje v realizování některých důležitých reforem potřebných k vyřešení ekonomické a politické stagnace (Němec 2004: 7)

Také v rámci prezidentských pravomocí došlo ke změnám. V roce 2001 byla upravena ústava. Dříve při neschválení dekretu mohl prezident to samé „dočasné opatření“ předložit znovu bez jakékoli změny. Nyní je toto omezeno. Ten samý dekret může prezident v případě neschválení předložit v jednom

legislativním období jedenkrát. Navíc byly v ústavě vymezeny situace, kdy dočasné opatření vydat nemůže. Změna také proběhla v přijímání dekretů Kongresem. Ten má nyní 60 dní (původně 30) na schválení opatření (Pereira et al. 2002: 11).

Jak bylo výše uvedeno, v rámci demokratizace Brazílie v 90. letech došlo k mnoha změnám. Jednou z nich bylo administrativní, politické a fiskální osamostatnění států Brazílie a posílení moci guvernérů. Tento stav nejenže nevyhovoval demokratickému uspořádání, ale také ztížil finanční situaci většiny států. Proto bylo v roce 2000 přijato opatření. Zákon o fiskální odpovědnosti měl za úkol zamezit deficitním rozpočtům států. Nevyrovnané rozpočty měly nejen vliv na státy federace, ale ovlivňovaly hospodářskou pozici celé Brazílie. Součástí tohoto zákona bylo také nařízení, které mělo dopadnout i na guvernéry. Bylo stanoveno, že guvernér, který předá svému nástupci deficitní rozpočet, může být potrestán až trestem odnětí svobody. Stále tu ale existuje možnost pro guvernéry, jak se na poslední chvíli zachránit. V případě dobré politické vůle od federální vlády může být guvernérovi poskytnuta finanční pomoc. Tento zákon na omezení deficitních rozpočtů sice částečně omezil rozhazovačnost guvernéřů zejména před volbami, kdy populistická strategie používaná k dosažení úspěchu je finančně velmi nákladná. Ale také se tento zákon alespoň částečně snažil nastavit limity politické moci guvernéřů. (Cheibub et al. 2002: 10-27).

V květnu 2007 došlo k vytvoření 37. ministerstva. Byl vytvořen Národní sekretariát přístavů a Úřad strategických záležitostí. Tyto úřady měly za úkol zrealizovat sociální programy. Programy zahájil prezident Lula při příležitosti započetí druhého funkčního období. V první řadě se jednalo o Program urychlení růstu (investice v perspektivních odvětvích). Za ním následoval Plán rozvoje školství. Tento plán měl za úkol demokratizovat školství. To bylo v minulosti určené pro privilegované vrstvy. Třetím nejvýznamnějším plánem byl „rodinný grant“. Tento grant měl zaručit finanční pomoc chudým. Podmínkou bylo nechat děti očkovat proti nemocem a posílat je pravidelně do školy (Klíma 2011: 361).

I předposlední prezidentka měla za cíl zlepšit sociální situaci chudých. Přispěla tomu v srpnu 2014 prosazením zákona na ochranu práv žen, které pracují jako pomocnice v domácnosti. Toto povolání se vyvinulo z klasické práce služky. Tuto práci v roce 2014 v Brazílii zastávalo cca 7 milionů žen. Zákon, který začíná platit od srpna 2014, by měl garantovat pracujícím ženám některá práva.

Povinností zaměstnavatele je podle nového zákona například podepisovat pracovní knížku. Toto opatření má zaručit to, že ženám bude vyplácena alespoň minimální mzda. Služebné mají nově nárok na 44hodinový pracovní týden, pracovní přestávky i placené přesčasy. Tato práva mají být dokonce zakotvena i v ústavě. Počet služebných je v zemi vysoký, ale podle údajů klesá. Díky umožnění lepšího vzdělání si mnoho žen volí povolání s nadějnějšími vyhlídkami (Český rozhlas 2014).

Závěr

Brazílský politický systém prošel od vzniku Brazílie jako samostatného státu do dnešní doby několika etapami. Od monarchie přes decentralizovanou federální republiku, vojenskou diktaturu až po dnešní federální republiku. V úvodu této práce bylo položeno několik otázek. Jednou z nich byla otázka, jak historická zkušenost s vojenským režimem ovlivnila formování nového politického zřízení? Vojenský režim položil několik překážek, se kterými se budoucí generace musely vypořádat. Nejenom vybudování demokratických institucí, ale hlavně demokratická praxe byla oříškem pro reformátory. Praktiky, jako cenzura, omezení plurality politického systému, teror opozice a obyvatel s jinými názory, než měla vláda. To je jen stručný výčet dědictví, které za sebou vojenská diktatura zanechala. Jedním z prvních ústupků staré vlády bylo povolení opozičních stran. Toto postupné uvolňování režimu zapříčinilo jeho zkázu. Z počátku formování stranického systému panovaly v Brazílii obavy z návratu hegemonie jedné strany. Pochybnosti se ukázaly jako neopodstatněné. Další problém, který přetrvává dodnes, je velká moc guvernérů. Právě na nich a dalších složkách vytvořenými samotným režimem stavěla vojenská diktatura. Oligarchové nebo vojenští pohlaváři, kteří se do pozic guvernérů dostávali, měli velké pravomoce a dokud podporovali federální vojenskou vládu, měli volné pole působení.

Druhá otázka se zaměřila na to, jaké jsou rysy hybridního režimu Brazílie v 90. letech. Jedním z důležitých faktorů, který určuje dle O'Donnella a Zakariho hybridní režim, je absence brzd a protiváh a nefungování rule of law. Právě tyto klíčové prvky můžeme najít v brazilském politickém systému 90. let. Zkorumpované elity tuto absenci využívají k dosažení svých cílů. Používáním populistické rétoriky se snaží přesvědčit voliče, že právě oni jsou důležitými osobami v procesu formování demokracie. Stejnou strategii používali i prezidenti. Prezident má v Brazílii tradičně významnou pozici. Když v roce 1993 lidé hlasovali o formě budoucího režimu, rozhodli se právě pro prezidentskou formu vlády. Tato skutečnost jasně ukazuje zatížení veřejnosti minulostí. V domnění, že silný prezident konečně po dvaceti letech teroru nastolí lepší podmínky pro život občanů. Předvolební kampaně prezidentů slibovaly zlepšení ekonomické a sociální situace v Brazílii. Vidina prezidenta jako hrdiny nebo národního spasitele

prosazující národní zájmy ovlivňovala rozhodování voličů. Předvolební sliby o zlepšení hospodářské situace země a nutné charisma dopomáhali prezidentům k moci. Málokterému prezidentovi se podařilo tento úkol alespoň z části splnit. Nejen toto má za následek výše zmíněnou nedůvěřivost ve formální instituce.

Dalším prvkem typickým pro hybridní režimy je nerespektování demokratických principů vládnoucími elitami. Jako důkaz by mohla sloužit situace domorodého obyvatelstva. Jejich práva nebyla nikde zakotvena. Pralesy byly kvůli průmyslovému rozvoji devastovány. I po zřízení chráněných oblastí se vláda nezabývala porušením nařízení. I přes porušení zákona zlatokopy, kteří ať přímo, či díky přeneseným nemocem masakrovali populaci indiánů, vláda neučinila žádné kroky k zastavení těchto událostí. Až po tlaku mezinárodního prostředí a různých organizací, nebo odborů došlo k zakotvení práv domorodého obyvatelstva v ústavě. Je jasně patrné, že zkorumpované elity více dbaly na získání finančních prostředků i na úkor porušení zákona, nad ctění demokratických principů.

Volební systém také představuje jednu z proměnných v teorii o hybridních režimech. Volby v těchto státech probíhají, tak jako v 90. letech probíhaly v Brazílii. Jejich účelem je vynést do příslušných pozic výše zmíněnou elitu. Brazílský volební systém byl v době vojenské diktatury nevýznamnou složkou politického systému. Dominovaly mu dvě povolené strany, s tím, že opozice měla nulové šance na vítězství. S pádem vojenské diktatury se stranický systém začal rozšiřovat. V 90. letech až po současnost jsou koaliční vlády nezbytností. Zajímavým jevem v případě Brazílie v období hybridního režimu je přelétavost elit a nízká politická participace z důvodu nedůvěryhodnosti institucí. I přes rozšíření stranického systému v 90. letech, zde byly patrné vazby mezi stranami a státními guvernéry, které nebyly v souladu s demokratickými nastaveními. Právě tyto klientelistické vazby, které přetrvávají, a rozsáhlá korupce značí o neúplné demokratizaci Brazílie.

Třetí otázka zněla, jak se změnilo politické uspořádání Brazílie po roce 1994. Tento rok je považován autory za mezník, který odděluje dobu, kdy se podle autorů dotvářel demokratický systém Brazílie. Podle uvedených faktů je podle autora této práce tento rok určitým milníkem, ale výraznější změny přineslo až druhé funkční období tohoto prezidenta. Tudíž rokem, který bude tato práce považovat za podstatnější, bude rok 1999, kdy Lula započal svoje druhé vládnoucí

období. Je to z toho důvodu, že teprve v roce 2000 byl přijat zákon, který by ukotvil hranice mezi jednotlivými složky moci, například vytvoření hranic pro guvernéry. Výraznou změnou se stalo omezení pravomocí v oblasti vydávání dekretů. I přesto, že moc prezidenta nebyla žádným způsobem snížena, je i tato novela krokem vpřed. Brzdy a protiváhy moci, které v 90. letech brazilský politický systém postrádal, byly donastaveny. Byla alespoň částečně omezena moc prezidenta a guvernérů, přesto v praxi stále přetrvávají praktiky z minulosti. Otázkou zůstává, jak moc funguje v Brazílii vláda práva. I přes změny ústavy zůstává velkým problémem špatná transparentnost systému. Na druhou stranu nesmíme zapomínat na organizace, které tento problém vytahují na světlo a nutí vládu k opatřením před nezákonným jednáním politických elit. Tuto situaci nijak nezlepšuje sice upravená, ale velmi překombinovaná ústava. K stabilnímu systému také nepřispívají nelояální a přelétaví členové stran.

Současná situace v Brazílii je nestabilní, díky aférám, které postupně vyplouvají na povrch. Přesto můžeme říci, že brazilský demokratický systém dnes patří k demokratickým, který se sice potýká s problémy, jako jsou korupce, velké sociální rozdíly, nebo ekonomická situace. S tím vším se bude tato bohatá země vypořádávat.

Seznam pramenů a literatury

Prameny

Internetové zdroje

BBC News. 2016. *Brazil President Temer drawn into Petrobras bribery scandal*. Dostupné na :<http://www.bbc.com/news/world-latin-america-36545331> (19.6.2016)

Britannica. <http://www.britannica.com/>

Český rozhlas. 2014. *Práva služebných budou v Brazílii zakotvena v ústavě*. Dostupné na:http://www.rozhlas.cz/zpravy/amerika/_zprava/1382993 (19.6.2016)

Český rozhlas. 2014. *Brazílie se na klimatickém summitu OSN nepřipojila k úmluvě o konci kácení pralesů*. Dostupné na :
http://www.rozhlas.cz/zpravy/amerika/_zprava/brazilie-se-na-klimatickem-summitu-osn-neprijila-k-umluve-o-konci-kaceni-pralesu--1400365 (20.6.2016)

Němec, Jan. 2014. "Dilma v poločase? Brazílie v roce voleb a fotbalu." *Mezinárodní politika*. č 1. Dostupné na: <http://www.iir.cz/article/dilma-v-polocase-brazilie-v-roce-voleb-a-fotbalu> (20.6.2016)

Oficiální internetové stránky Poslanecké sněmovny Kongresu.

<http://www.camara.gov.br>

Oficiální internetové stránky Senátu Kongresu.

<http://www.senado.gov.br>

Literatura

Amorim, Neto , O., Cox , G. W., McCubbins, M. D. 2003. "Agenda Power in Brazil's Câmarados Deputados, 1989-98." *World Politics* 55 , č. 4. 550-578.

Abrucio, Fernando, Costa , Valeriano Fereeira . 1998. *Reforma do estado e o conetxtofederativo brasileiro*. Série Pesquisas no. 12. São Paulo, Fundação Konrad Adenauer.

- Abrucio, Fernando Luiz. 1998. *Os Barões da Federação: Os Governadores e a Redemocratização Brasileira*. São Paulo: Hucitec.
- Benjamin Smith .2005. „Life of the Party: The Origins of Regime Breakdown and Persistence under Single-Party Rule.“ *World Politics*, 57, 421-451.
- Bernfield, S. A. 1994. „A Revolutionary for the 1990s: Luiz Inácio Lula da Silva of Brazil.“ *World Policy Journal* 11 ,č. 1, 69-75.
- Bruno P. W. Reis .2014. „Da democracia participativa à pluralidade da representação: breves notas sobre a odisseia do PT na política e na ciência política brasileira.“ *Revista Sociedade e Estado* 29, č. 1, 113-127.
- Cassani, Andrea. 2012. „Hybrid what? The contemporary debate on hybrid regimes and the identity question.“ *Università Roma Tre – Facoltà di Scienze Politiche Roma*.
- Castro, Marcus, Faro , Carvalho, Valladão, Maria Izabel . 2003. „ Globalization and Recent Political Transition in Brazil.“ *International Political Science Review* 24, č. 4, 465-490.
- Carothers, Thomas. 2002. „ The end of the transition paradigm.“ *Journal of Democracy*. 6-21.
- Diego Mota Vieira, Leonor Moreira Câmara.2013. „ Entre o ocaso do Império e a afirmação da República no Brasil: mudança institucional gradual e transformativa.“ *Rev. Adm. Pública* 48 , 531-550.
- Diamond, Larry. 1997. „ Is the third Democratization Over? An Empirical Assesment.“ *Working paper. Universtity of Notre Dame*.
- Diamond, Larry. 2002. „Thinking About Hybrid Regimes.“ *Journal of Democracy* 13, č. 2, 21-35.
- Fausto, Boris. 2000. *História do Brasil*. São Paulo: Edusp.
- Vít Hloušek, Vít, Kopeček, Lubomír , Šedo, Jakub. 2011. *Politické systémy*. Brno: Barrister & Principal.

- Holzer, Jan, Balík, Stanislav. 2007. *Postkomunistické nedemokratické režimy*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Cheibub, Jose Antonio , Figueiredo, Alvarez , Limogni, Fernando .2002. „Presidential Agenda Power and Decision Making in Presidential Regimes: Governors and Political Parties in the Brazilian Congress.“ *Institute for Development Studies, University of Sussex*.
- Jason Brownlee .2009 .“Portents of Pluralism: How Hybrid Regimes Affect Democratic Transitions.“ *American Journal of Political Science* 53, č. 3, 515-532.
- Klíma, Jan. 1998. *Dějiny Brazílie*. Praha: Lidové noviny.
- Klíma, Jan. 2011. *Dějiny Brazílie*. Praha: Lidové noviny.
- Lamounier, Bolivar. 1989. Brazil: Inequality Against Democracy. Diamond, L. J., Linz, J. J., Lipset, M. S. (eds.). *Democracy in Developing Countries – Latin America*. Boulder: Lynne Rienner Publishers. 111-157.
- Leonardo Morlino .2009. „Are there hybrid regimes? Or are they just an optical illusion?.“ *European Political Science Review* 1, 273-296.
- Levitsky, Steven; Way, Lucan. 2002. „The Rise of Competitive Authoritarianism.“ *Journal of Democracy* 13, č. 2, 51 – 65.
- Levitsky, Steven; Way, Lucan. 2005. “International Linkage and Democratization.“ *Journal of Democracy* 16, č. 3, 20 – 34.
- Linz, J. J., Stepan, A. 1996. *Problems of Democratic Transition and Consolidation: Southern Europe, South America, and Post-Communist Europe*. Baltimore: Johns Hopkins University.
- Linz, José Juan. 2000. *Totalitarian and Authoritarian Regimes*. London: Lynne Rienner Publishers.
- Mauro Bolvnovsky .2011. “ A formação política do Brasil segundo Furtado.“ *Revista de Economía Política* 34, č. 2 , 198-211.

- Mauerberg , Arnaldo, Pereira, Carlos, Biderman, Ciro .2015. „The Evolution of Theories about the Brazilian Multiparty Presidential System.“ *Journal of Politics in Latin America*, 7, č. 1, 143–161.
- Menocal, Alina Rocha; Fritz, Verena; Rakner, Lise. 2008. „Hybrid regimes and the challenges of deepening and sustaining democracy in developing countries.“ *South African Journal of International Affairs* 15, č. 1, 29-40.
- Merkel, Wolfgang. 1999. *Defective Democracies*. Estudios/Working Paper.
- Němec, Jan. 2004. Demokracie v Brazílii a „dělnický prezident“ Lula. In Nachtigallová, M.: *Politické, sociální a ekonomické problémy v zemích Latinské Ameriky a Pyrenejského poloostrova*. Praha: Oeconomica.
- O'Donnell, Guillermo. 1994. „Delegative democracy.“ *Journal of Democracy* 5, 55-69.
- Pedro O.S.Vazde Melo.“ How Many Political Parties Should Brazil Have? A Data-Driven Method to Assess and Reduce Fragmentation in Multi-Party Political Systems.“ *PLOS ONE*. 1-24.
- Pereira, Carlos , Power, Timothy J., Rennó, Lucio 2002 . „Choose Your Weapon: Under What Conditions Do Brazilian Presidents Resort to Decree Power? „*The Journal of Politics* 67, č. 1, 1-46.
- Power, J. Timothy.2010.“ Optimism, Pessimism, and Coalitional Presidentialism: Debating the Institutional Design of Brazilian Democracy.“ *Bulletin of Latin American Research* 29, č. 1, 18–33.
- Raoni Rajão and Yola Georgiadou. 2014.“ Blame Games in the Amazon: Environmental Crises and the Emergence of a Transparency Regime in Brazil.“ *Global Environmental Politics*. 97-115.
- Samuels, David. 2000 . “The Gubernatorial Coattails Effect: Federalism and Congressional Elections in Brazil. ” *Journal of Politics* 62 , 240-253.
- Skidmore, Thomas E. 1988. *The Politics of Military Rule in Brazil 1964 – 1985*. New York:Oxford University.

Steven Levitsky, Lucan A. Way. 2007. *Competitive Authoritarianism: Hybrid Regimes after the Cold War*. Frances Hagopian - *Traditional Politics and Regime Change in Brazil*. Cambridge University Press.

Tulia G. Falleti . 2011. "Varieties of Authoritarianism: The Organization of the Military State and its Effects on Federalism in Argentina and Brazil." *Springer Science Business Media*, 137-161.

Zakaria, F. 1997. "The Rise of Illiberal Democracy." *Foreign Affairs* 76, č. 6, 22-43.